

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PRÁVNICKÁ

Katedra právních dějin

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Tresty v římském právu

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PRÁVNICKÁ

Katedra právních dějin

Studijní program: právo a právní věda

Studijní obor: právo

Diplomová práce

Tresty v římském právu

Vypracoval:

Petr Minář

Vedoucí diplomové práce:

doc. JUDr. Miroslav Černý, Ph.D., JU.D.

Čestné prohlášení

Tímto prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci na téma **Tresty v římském právu** zpracoval zcela samostatně, pouze za pomoci pramenů v této práci uvedených, které jsem řádně citoval.

V Plzni dne 29. března 2023

Petr Minář

Poděkování

Na prvním místě bych chtěl poděkovat svému vedoucímu diplomové práce doc. JUDr. Miroslavu Černému, Ph.D., JU.D. za vstřícný přístup a cenné rady k mé diplomové práci. Dále bych chtěl také vyjádřit vděk všem autorům, jejichž literatury jsem v práci použil.

Obsah

1. Úvod.....	6
1.1. Metodologie.....	7
1.2. Trestní právo v systému římského práva.....	7
2. Historický kontext vývoje trestního práva římského.....	10
2.1. Doba královská.....	10
2.2. Římská republika.....	12
2.3. Období císařství.....	14
2.3.1. Principát.....	14
2.3.2. Dominát.....	17
3. Protiprávní činy.....	19
3.1. Delictum.....	19
3.1.1. Furtum.....	21
3.1.2. Rapina.....	22
3.1.3. Damnum inuria datum.....	22
3.1.4. Iniuria.....	23
3.1.5. Metus.....	23
3.1.6. Dolus.....	24
3.1.7. Quasi-delikty.....	24
3.2. Crimina.....	26
4. Tresty v římském právu.....	28
4.1. Charakteristika trestu.....	28
4.2. Deliktní způsobilst.....	29
4.3. Druhy trestů.....	31
4.4. Sakrální tresty.....	34
4.5. Vojenské tresty.....	39
4.6. Tresty postihující osobnost a postavení.....	42
4.6.1. Otroctví jako trest.....	42
4.6.1.1. Zotročení jako trest pro hrubé porušení občanských povinností.....	42
4.6.1.2. Zotročení dlužníka.....	43
4.6.1.3. Zotročení jako trest rozhodnutím soudu.....	44
4.6.1.3. Zotročení jako trest dle tzv. <i>Senatusconsultum Claudianum</i>	45
4.6.1.4. Revocatio in servitute.....	46
4.6.1.5. Dočasné zotročení.....	46
4.6.2. Trestní vazba (vězení).....	46
4.6.3. Vyhnanství.....	48
4.6.4. Poena cullei.....	50
4.7. Majetkové tresty.....	51
4.7.1. Pokuty a náhrada škody.....	51
4.7.2. Iniuria.....	53
4.7.3. Furtum et rapina.....	53
4.7.4. Damna inuria datum.....	54
4.7.5. Městské právo dle Lex Malacitana.....	54
4.7.6. Quasi-delictum.....	55
5. Závěr.....	56
6. Resumé.....	58
Seznam použitých zkratk.....	59
Seznam použitých pramenů.....	60

1. Úvod

Starověký Řím je obecně považován za krutý a neohleduplný. I přes jeho pověst lze říci, že je dodnes oprávněně pokládán za zdroj inspirace pro mnoho moderních právních systémů. Nejedná se tedy pouze o právní systém minulosti, ale především o systém, který žije v pojmech a institutech platných právních řádů, systematické a základních principech nadále.

Rozvoj práva a právní vědy v této době byl nezbytný, neboť bez práva by ve společnosti nebylo možné udržet pořádek a společenskou harmonii, což by v opačném případě vedlo k naprostému chaosu. Kromě samotné tvorby práva však bylo nutné stanovit i určité tresty (sankce) za případné chování, které by narušovalo společenský pořádek. Na dnešní dobu se jednalo o skutečně děsivé druhy trestů, které by dnes již byly nepřijatelné, neboť by byly v rozporu s dnešní právní úpravou. Ve starověkém Římě se však nekladl důraz na lidská práva a svobody tak, jak je známe dnes. Římská říše existovala po staletí a tím pádem se rozšiřovalo i spektrum udělovaných trestů. Od těch mírnějších jako byla pokuta až po ty nejpřísnější, které končily usmrcením.

Cílem této diplomové práce je analyzovat jednotlivé tresty v římském právu, včetně historického kontextu vývoje trestního práva římského od doby královské až po vládu samotných císařů v návaznosti na jednotlivé protiprávní činy, které předcházely samotnému potrestání.

1.1. Metodologie

Diplomová práce (pomineme-li úvod a závěr) je rozčleněna do tří částí – Historický kontext vývoje trestního práva římského, Protiprávní činy a Tresty v římském právu, přičemž tyto kapitoly jsou dále podle potřeby členěny.

V kapitole o Historickém kontextu vývoje trestního práva římského, je čtenář seznámen se samotným právním vývojem trestního práva v jednotlivých dobách. V této kapitole se zkoumají jednotlivé orgány od úplně primitivního charakteru „předstátní“ společnosti, kdy měla moc v rukou jediná autorita (král) až po utvoření relativně vyspělého státního útvaru.

Kapitola Protiprávní činy rozebírá jednotlivé protiprávní činy, kterých se mohl římský občan dopustit, neboť nelze vymezit jednotlivé tresty bez znalosti spáchaných činů.

Poslední kapitola, tj. Tresty v římském právu vymezuje podle povahy činu jednotlivé tresty a způsoby jejich ukládání, včetně vymezení samotného trestu, jak byl chápán tehdejší dobou.

1.2. Trestní právo v systému římského práva

Pro pochopení a interpretaci odborných textů týkajících se římského trestního práva je nezbytné nejprve vymezit a charakterizovat tento pojem. Římské trestní právo se významně liší od moderního trestního práva, které je vnímáno jako typický představitel práva veřejného. Zatímco moderní trestní právo se vyznačuje zásadní nerovností mezi státem a občanem a často zasahuje i do nejzákladnějších práv a svobod, římské trestní právo nelze takto jednoduše kategorizovat. Trestní právo římské totiž zasahuje jak do oblasti soukromé, tak i do oblasti veřejné. Na římské právo trestní tak nelze nahlížet jen jako na součást práva veřejného, nýbrž lze říci, že existuje rozdíl mezi římským trestním právem

soukromým a římským trestním právem soukromým (tzv. smíšená povaha trestního práva)¹. A co tedy vlastně je právo soukromé a veřejné?

Dle římského právníka Ulpiana: „*Huius studii duae sunt positiones, publicum et privatum. Publicum ius est quod ad statum rei Romanae spectat, privatum quod ad singulorum utilitatem: sunt enim quaedam publice utilia, quaedam privatim. Publicum ius in sacris, in sacerdotibus, in magistratibus constitit. Privatum ius tripartitum est: collectum etenim est ex naturalibus praeceptis aut gentium aut civilibus.*“²

Právo má dvě základní části, tj. soukromé (*ius privatum*) a veřejné (*ius publicum*). Veřejné právo je to, které odkazuje na správu obce, zatímco soukromé právo se vztahuje k zájmu jednotlivců, neboť některé záležitosti se týkají veřejného užitku, jiné pak soukromého. Veřejné právo klade důraz na posvátnost kněží a státních činitelů. Soukromé právo se skládá ze tří částí: předpisů práva přirozeného, práva národů a práva občanského a směřuje k ochraně jednotlivce.³

Nelze však říci, že by tato definice dělení byla jednoznačná. Úprava římského práva v sobě nesla i právní normy prolínající tento právní dualismus. Docházelo k tomu v situacích, kde s individuálním zájmem konkuruje zájem sociální nebo obecný. Příkladem je jednoznačně problematika výše zmíněného trestního práva římského. Uvedme konkrétní situaci protiprávního činu z deliktu (*delictum* či *malefícium* – „bezprávný čin“)⁴, typického projevu práva soukromého, který byl zařazen do veřejnoprávní oblasti protiprávních činů, kam byly řazeny zločiny (*crimina* nebo také *maioribus delictis*⁵ – „větší (závažnější) delikty“). Například ochrana míst, kde byla dotyčná osoba pohřbena (*sepulchrum violatum*) má zvláštní charakter a náleží do části těch vztahů, jejichž zařazení kolísalo mezi právem veřejným a soukromým. Za císařství se útoky na

¹ BARTOŠEK, Milan. *Dějiny římského práva: (ve třech fázích jeho vývoje)*. 2., přeprac. vyd. Praha: Academia, 1995. s. 143.

² Dig. 1, 1, 1, 2.

³ Vlastní překlad.

⁴ HEYROVSKÝ, Leopold. *Dějiny a systém soukromého práva římského*. 6. vyd. V Bratislavě: Nákladem Právnické fakulty University Komenského, 1927. Knihovna Právnické fakulty University Komenského v Bratislavě. s. 324.

⁵ Dig. 48, 19, 5, 2.

sepulchrum violatum zahrnovaly mezi trestné činy, zatímco za republiky byly součástí *ius privatum* upravené praetorským ediktem a vymáhané prostřednictvím žaloby poenální.⁶ Jiným případem by mohla být loupež (*rapina*), která se považuje za delikt *ius privatum*, avšak za císařství se její skutková podstata vyjmula a byla zahrnuta do oblasti veřejnoprávní, stíhaná jako trestný čin.⁷

Dle Ulpiana lze dále říci: „V důsledku rozčlenění práva na právo soukromé a veřejné se konaly dva druhy řízení o uložení trestu. První se uplatnilo prostřednictvím běžného soudního řízení (civilní) v případě vlastního prospěchu. Pokud však chce poškozený žalovat z trestného činu, musí podat obvinění v mimořádném (veřejném) řízení“⁸

⁶ SKŘEJPEK, Michal. *Ius et religio: právo a náboženství ve starověkém Římě*. Pelhřimov: Vydavatelství 999, 1999. s. 217-218.

⁷ BARTOŠEK, Milan. *Dějiny římského práva: (ve třech fázích jeho vývoje)*. 2., přeprac. vyd. Praha: Academia, 1995. s. 149.

⁸ Dig. 47, 1, 3. „*Si quis actionem, quae ex maleficiis oritur, velit exsequi: si quidem pecuniariter agere velit, ad ius ordinarium remittendus erit nec cogendus erit in crimen subscribere: enimvero si extra ordinem eius rei poenam exerceri velit, tunc subscribere eum in crimen oportebit.*“

2. Historický kontext vývoje trestního práva římského

2.1. Doba královská

V době královské se dbalo především na ochranu záležitostí sakrální (náboženské) povahy a na ochranu základních společenských vztahů tehdejší primitivní společnosti.⁹ Jednalo se především o dodržování práva obyčejového, jenž vycházelo z učení (zvyků) předků – *mores maiorum*. Protiprávní činy této doby nebyly ještě považovány za útoky například na život, zdraví, či majetek jednotlivce potažmo stát jak se na ně nahlíželo v pozdějších dobách. Byly chápány jako *pax deorum*, což v překladu znamená jakési porušení smlouvy mezi bohy a lidmi.¹⁰

Primárním záměrem postihu tehdy nebylo potrestání pachatele jako takového, ale obnovení souladu mezi bohy, kteří byly považováni za ochránce Říma a jeho obyvatel.¹¹ V tomto období tak byly zásahy římského státu do oblasti trestní represe minimální. Svépomoc se stala jedním ze základních prostředků zajišťujících výkon práva (a to i v právu soukromém). Stát se proto nezabýval například činy, vztahující se k rodině. Bylo zvykem, že mnohdy docházelo mezi rody k vzájemné mstě. Nicméně častým postihem byla pouhá pokuta (*multae*). Typickým projevem svépomoci tak byla například role otce rodiny *pater familias*, který zaujímal i roli „soudce“, tj. činy vyšetřoval a sám vynášel rozsudek. Otec tak rozhodoval o veškerých prohřešcích včetně způsobu trestání. V ukládání nebyl nijak omezen, tedy mohl odsoudit příslušníka rodu i k trestu smrti. Vedle rodinných záležitostí se ponechala soukromníkům iniciativa v dalších protiprávních činech, které nenarušovaly *pax deorum*.¹²

⁹ KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. Praha: C.H. Beck, 1995. Beckovy právnické učebnice. s. 319.

¹⁰ AMIELAŃCZYK, Krzysztof. *Purposes and Functions of Public Punishment in Roman Law in the Perspective of Justinian's Codification*. *Studia Prawnicze KUL* [online]. 2020, (4), 23-24 [cit. 2023-02-18]. Dostupné z: doi:10.31743/sp.10605

¹¹ SCHELLE, Karel. *Vývoj trestního řízení*. Ostrava: Key Publishing, 2012. Právo (Key Publishing). s. 8.

¹² KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. Praha: C.H. Beck, 1995. Beckovy právnické učebnice. s. 319.

Kromě právní úpravy obyčejového práva existovaly rovněž královské zákony (*leges regiae*), upravující protiprávní činnosti. Stanovily obecné znaky některých protiprávních činů (zejména sakrální povahy) včetně ukládání trestů za ně. Nicméně oblast protiprávních činů a trestů za ně nebyla v této době tak detailně formulovaná, jako v dalších fázích vývoje římského státu. Zpravidla se uplatňovaly pokuty, obětování zvěře, zasvěcení bohu či v závažných případech (*scelus inexplabile*) odsouzení k trestu smrti.¹³

Král vykonával soudní pravomoce v oblasti armády a v záležitostech náboženského charakteru často za účasti lidového shromáždění.¹⁴ Při výkonu trestní pravomoce se opíral primárně o dva úředníky: *Quaestores parricidii* a *duoviri perduellionis*. *Quaestores parricidii* se specializovali na případy spojené s vraždou – otcovraždou (*parricidium*). Jednalo se o určitý dohled nad výkonem spravedlnosti. *Duoviri perduellionis* se zabývali spory týkající se velezrady.¹⁵ Jejich činnost byla podstatně širší, nejenže vyšetřovali samotný čin, ale zároveň vynášeli rozsudek a dohlíželi na jeho vykonání.¹⁶

Nelze však říci, že by se jednalo o primitivní úpravu jednotlivých činů, neboť už v této době vznikaly složité právní konstrukce, které odrážejí později vydávané „předpisy“. Římané již odlišovali nedbalostní a úmyslné jednání, což se zohlednilo při výměře trestu během rozhodovací činnosti.

¹³ KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. Praha: C.H. Beck, 1995. Beckovy právní učebnice. s. 319-320.

¹⁴ Ibid.

¹⁵ DEMENTIEVA, Yuliya. *The Quaestors of Archaic Rome: An Overview* [online]. *Diritto @ Storia*, 2009. [cit. 2023-02-20]. Dostupné z: <https://www.dirittoestoria.it/8/Tradizione-Romana/Dementieva-Quaestors-Archaic-Rome.htm>

¹⁶ SCHELLE, Karel. *Vývoj trestního řízení*. Ostrava: Key Publishing, 2012. Právo (Key Publishing). s. 8.

2.2. Římská republika

Vznikem republikového zřízení začalo docházet k přeměnám v trestním právu. Soukromých záležitostí se občané domáhali prostřednictvím procesu legisakčního a formulového, zatímco trestněprávní záležitosti se řešily prostřednictvím lidových shromáždění (komiciální proces) a nebo soudními porotami (*quaestiones*). Sakrální funkce přecházely postupně z krále na kněze, kteří se později nazývali „pontifikové“. Politické a vojenské záležitosti přešly na republikánské magistráty, později „konsuly“. Primitivní tělesné tresty začaly být nahrazovány pokutami, přičemž se postupně potlačovala soukromá msta. Důležitým okamžikem bylo vytvoření Zákona dvanácti desek (*Lex duodecim tabularum*). Tento „předpis“ již obsahoval jednotlivé tresty i způsoby trestání, což bylo důležitým krokem k omezení soukromé msty a rozšíření působnosti státní trestní represe. Stále však můžeme hovořit o nevyhraněnosti římského práva trestního, neboť delikty (o kterých bude pojednáno níže) stále nenabývaly výlučné povahy zavazovacích aktů.¹⁷

Komiciální proces měl inkviziční charakter. Zahajován byl vždy na návrh magistráta. Podmínkou komiciálního procesu bylo tzv. provokační právo, které vycházelo z trestní pravomoci magistrátů (*coercitio*). Na základě tohoto práva mohly úředníci pachatele postihovat přímo, ne však neomezeně. Postupem času se *coercitio* zeslabovalo. Výhodou řízení bylo, že úředníci mohli ukládat tresty zcela svobodně, dle vlastní úvahy, což v „normálním“ soudním řízení nebylo možné. Omezení pro úředníky představovalo *ius provocationis*, které náleželo pouze římským občanům. Pro cizince, ženy a otroky nebylo přípustné. Pokud římský občan nesouhlasil s trestem, který mu magistrát uložil, mohl se „odvolat“, tj. využít *ius provocationis* prohlášením formule: „*Provoco! Cives Romanus suum!*“ – „Odvolávám se! Jsem římský občan!“ Následovalo řízení před lidovým shromážděním v několika stáních, kde došlo k hlasování o vině či nevině a uložení konečného trestu. Nebylo jej možné namítnout pokaždé, protože se týkalo především těch nejvyšších trestů. Je potřeba říci, že *ius provocationis* se

¹⁷ KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. Praha: C.H. Beck, 1995. Beckovy právnické učebnice. s. 320-324.

vztahovalo pouze na tresty uložené magistráty (tresty smrti a vysoké pokuty). Nevztahovalo se na činnost mimořádných magistratur, soudů a na mimořádné trestné činy jako byla například velezrada (*perduellio*).¹⁸

Později se užití *ius provocationis* rozšířilo a zahrnovalo i tělesné tresty uložené magistráty. Oproti tomu existovalo určité omezení v rámci rozhodovací činnosti magistrátů tzv. *ius intercessionis*, na základě kterého mohl jiný magistrát dané opatření zrušit. Toto omezení zamezovalo svévoli úředníka a představovalo pro něj určité riziko spojené se ztrátou politické prestiže. Magistráti často svolávali poradní orgány (*consilium*), přenechávali rozhodnutí přímo lidovému shromáždění nebo se snažili zahajovat řízení na podnět *accusatorum* (soukromý žalobce), aby se tomuto riziku vyhnuli. Činnost *duoviri perduellionis* zůstávala prakticky stejná, tj. nadále byli vykonavateli trestu v případě velezrady, nicméně postupem času magistratura zanikla. *Quaestores parricidii* zůstali stálým úřadem, ale bez možnosti *coercitiae*. Jejich úkolem tedy nebylo pachatele potrestat, ale spíše prošetřit případ před následným procesem konaným před lidovým shromážděním. Popřípadě podávat žaloby na pachatele hrdelních zločinů.¹⁹

Po skončení druhé punské války začalo docházet k postupným změnám trestního řízení. Postupně se význam lidových shromáždění zmenšoval a pravomoc se přenášela na nový typ – řízení před porotními soudy. Rozhodovací pravomoc měly zpočátku mimořádné soudní poroty (*quaestiones extraordinariae*), poté i stále soudní poroty (*quaestiones ordinariae*) zřizovány usnesením senátu. Z inkvizičního procesu se tak stal proces akuzační.²⁰ Zároveň se přeformulovaly skutkové podstaty některých trestných činů a rozšířil počet ukládaných trestů. Jedním z příkladů je změna exilu, jakožto možnosti se vyhnout odsouzení, ve skutečný trest. Soudní poroty se zpravidla nezřizovaly po celé říši, pouze na vzdálenost tisíce kroků od Říma. Správci provincií neměli povinnost soudní poroty zřizovat a často rozhodovali samostatně, nanejvýš za pomoci

¹⁸ SCHELLE, Karel. *Vývoj trestního řízení*. Ostrava: Key Publishing, 2012. Právo (Key Publishing). s. 8-9.

¹⁹ KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. Praha: C.H. Beck, 1995. Beckovy právnické učebnice. s. 323-324.

²⁰ BARTOŠEK, Milan. *Dějiny římského práva: (ve třech fázích jeho vývoje)*. 2., přeprac. vyd. Praha: Academia, 1995. s. 85.

poradních orgánů (*consilia*). Změna přišla až za císaře Augusta, který je svým ediktem povinně zřídil i v provinciích. Soudní poroty se specializovaly na případy související s ohrožováním stability římského státu.²¹ Pro jednotlivé případy ustavil senát vyšetřovací komise (*questio ordinaria*), které rozhodovaly o způsobu odčinění viny.²²

Porotám předsedali magistráti (praetoři nebo aedilové) pověřeni senátem. Proces se zahájil podáním žaloby, ze soukromé iniciativy (*actio popularis*) nebo z iniciativy magistráta. Strany řízení se mohly nechat zastupovat patrony, *advocati* nebo profesionálními řečníky. Po podání žaloby se zvolilo padesát soudců, kteří tvořili porotu. Poté proběhl vlastní proces, kde se obě strany vyjádřili k návrhům a proběhl výslech svědků. Výsledkem procesu bylo hlasování porotců, kteří hlasovali prostou většinou o vině či nevině žalovaného, které se mohlo opakovat, pokud se třetina porotců zdržela hlasování. O trestu se již nerozhodovalo, neboť byl dán zákonem.²³

2.3. Období císařství

2.3.1. Principát

Se zánikem pravomocí některých státních orgánů z období republiky docházelo k další změně v oblasti trestní represe. Kromě rozšiřování trestných činů docházelo k rekvalifikaci již existujících skutkových podstat původních protiprávních činů. Soudci měli značnou volnost při ukládání trestů, která se projevovala jednak přihlížením k polehčujícím a přitěžujícím okolnostem, jednak mohli ukládat podle vlastního uvážení tresty v závislostech na okolnostech spáchaného činu. Tato změna mohla pachatele znevýhodňovat nebo naopak zvýhodňovat, protože již nebylo podstatné jaký trest stanoví zákon. Každý případ

²¹ KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. Praha: C.H. Beck, 1995. Beckovy právnické učebnice. s. 328-329.

²² SCHELLE, Karel. *Vývoj trestního řízení*. Ostrava: Key Publishing, 2012. Právo (Key Publishing). s. 10.

²³ Ibid.

soudce posuzoval z objektivního i subjektivního hlediska. Svévole měla za následek potlačení zásad „*nullum crimen sine lege*“ a „*nulla poena sine lege*“, tj. není trestu a zločinu bez zákona, neboť přestaly být dodržovány. Vedle systému stálých soudních porot vznikly dva nové druhy procesů: senátní a císařský (*cognitio extra ordinem*), které postupně nahradily stále soudní poroty. Tento dualismus procesních typů také zavedl dvojí systém trestů i způsobů jejich ukládání.²⁴

Zásadně se projevila trestní kompetence císařů, odvozena jak z pravomoci senátu, tak i z faktického postavení císaře jako nejmocnější osoby římského státu. Císař rozhodoval o případech sám jako nejvyšší soudce nebo svou pravomoc delegoval na podřízené úředníky – provinční správce či praefecti, kteří spravovali jím určené oblasti. Císařský proces se považoval za proces mimořádný a to proto, že se odlišoval od výše zmíněných soudních porot. Došlo k navrácení inkvizičního procesu, tj. neuplatňovala se zásada obžalovací. Zahájení řízení probíhalo často pouze z rozhodnutí úředníka i s možností vyloučení veřejnosti, což v období republiky bylo nemyslitelné. Úplně však vymizela možnost *ius provocacionis*, které bylo jedním ze základních práv občanů v období republiky. Důvodem bylo vymizení lidových shromáždění, protože již nebyla svolávána. Rozsudek byl konečný a nepřipouštělo se odvolání. Namísto odvolání mohl odsouzený požádat o milost (*appellatio*) přímo císaře nebo senát.²⁵

Proces konaný před senátem se zformoval ze senátních komisí, které existovaly již v období republiky. Jeho úkolem bylo trestat trestné činy jeho členů. Zpravidla se jednalo o činy *crimen maiestatis* a dále činy páchané při výkonu úřadu, například *crimen repetundarum*. Řízení se zahajovalo z podnětu císaře, popřípadě konsulů. Proces měl běžný charakter, tj. přednesení obžaloby, obhajoba a hlasování o vině senátem. Následoval rozsudek formou usnesení senátu. Tato forma procesu však zanikla ve stejné době podobně jako proces porotní a *cognitio extra ordinem* tak zůstal jediným řádným procesním řízením.²⁶

²⁴ KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. Praha: C.H. Beck, 1995. Beckovy právnické učebnice. s. 332-333.

²⁵ Ibid.

²⁶ Ibid. s. 334.

Nově se protiprávní činy začaly posuzovat na základě principů, které známe z dnešní moderní doby. Patří k nim recidiva (v případě opakování činu), zamýšlený a dokonáný trestný čin nebo trestnost pokusu. Zásadní vliv na ukládání trestů mělo také postavení pachatele. Docházelo k tzv. dualitě trestů. Pokud byl pachatel osobou s vyšším postavením (*honestiores*), tak jej čekal podstatně mírnější trest než v případě osoby nižšího postavení (*humiliores*). Potrestání mělo spíše tendenci degradovat občana na pouhého poddaného než ho určitým způsobem převychovat.²⁷

Novými tresty, které rozšířily spektrum již používaných byly například různá omezení vykonávat úřady, konfiskace majetku nebo ty, které souvisely se ztrátou osobní svobody (odsouzení k pracím v dolech). Značnou skupinu tvořily také nové skutkové podstaty trestných činů souvisejících s výkonem státní moci, kterých se často dopouštěli pouze úředníci. Nejznámějším trestným činem tohoto období je *crimen maiestatis* (urážka majestátu), který se původně trestal konfiskací majetku, avšak nyní spolu s propadnutím majetku byl udělen trest smrti a s tím i úplné zahlazení památky na odsouzené. *Humiliores* byly za tento čin dokonce upalováni. Dalším případem značné změny je trestný čin zpronevěry (*crimen repetundarum*), který již zahrnoval všechny státní magistráty a zároveň advokáty, kteří by svou činností poškozovali prestiž římského státu. Případů změn je samozřejmě mnoho, lze však konstatovat, že ve srovnání s obdobím republiky docházelo k výraznému zpřísnování postihů za jednotlivé trestné činy. Závěrem bych zmínil schopnost Římanů rozlišit soukromé a veřejné násilí, které v předchozích dobách nemělo přesnou definici. Soukromé násilí (*vis privata*) zahrnovalo širší oblast než jen narušení soukromé sféry, zohledňovalo i nebezpečnější formy násilí, kam patřila například kvalifikace loupeže při ztroskotání lodi. Veřejné násilí (*vis publica*) směřovalo na každou protiprávní činnost úředníka či soukromé osoby směřující k narušení řádného chodu státních orgánů.²⁸

²⁷ KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. Praha: C.H. Beck, 1995. Beckovy právnické učebnice. s. 335.

²⁸ Ibid. s. 336-337.

Samostatnou kapitolou jsou soukromá delikta. Pro období císařství je charakteristické vydělování trestných činů ze soukromých deliktů, na které se uplatnily veřejné tresty.²⁹ Římské veřejné trestní právo absorbovalo soukromou oblast trestání a jednalo se již o tzv. smíšenou povahu trestního práva.³⁰

2.3.2. Dominát

V poslední fázi římské říše se stává výlučnou formou trestního procesu *cognitio extra ordinem* (tedy císařské řízení) na základě plného inkvizičního principu. Již však dochází k volnému zaměňování protiprávních činů *delictum* a *crimen*. Přešlé soukromoprávní delikty se začínají trestat pouze jako trestné činy, čímž trestní právo zasahuje daleko více do soukromí občanů. Je potlačována iniciativa úředníků tím, že veškerá činnost se centralizuje do rukou státních orgánů. Soudci již také neměli možnost volného posuzování případu tak, jako tomu bylo v období principátu. Museli se přesně řídit podle nových instrukcí. Nemohli se tak odchýlit od zákonného trestu, neboť existovala pevně daná stupnice trestů. Soudní soustava se stala poměrně složitou, kromě samotného *cognitio extra ordinem* měli soudní pravomoc zvláštní úředníci a správci, jimž byla soudní pravomoc delegovaná. Byli jimi municipální úředníci, *defensor civitatis*, *praefectus praetorio* či *vicarius* (správce *discéze*).³¹

V důsledku smíšené povahy trestního práva a sjednocení druhů trestů pokračovala tendence směřující ke zpřísnění potrestání pachatelů. Některé trestné činy, za které hrozily majetkové či tělesné tresty nyní hrozil i trest smrti. Například *peculatus*, za který hrozila deportace nyní mohla následovat i smrt.³² S příchodem křesťanství a zároveň prohlášení tohoto náboženství za výlučné po celé Římské říši se začalo pohanství postupně trestat. *Crimen maiestatis* se stal

²⁹ KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. Praha: C.H. Beck, 1995. Beckovy právnické učebnice. s. 338.

³⁰ BARTOŠEK, Milan. *Dějiny římského práva: (ve třech fázích jeho vývoje)*. 2., přeprac. vyd. Praha: Academia, 1995. s. 143

³¹ KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. Praha: C.H. Beck, 1995. Beckovy právnické učebnice. s. 336-338.

³² GEORGE, Long. *Peculatus* [online]. 26.1.2020 [cit. 2023-02-15]. Dostupné z: https://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/secondary/SMIGRA*/Peculatus.html

současně náboženským trestným činem, který zahrnoval nejen útoky na stát a císaře, ale také teologické rozpravy rušící veřejný pořádek. Další nové trestné činy, které svou podstatou zasahovaly do náboženství byly *crimen violatae religionis* či rozšíření skutkové podstaty *sacrilegia*.

Po nástupu Justiniána na císařský trůn došlo opět k oddělení skutkových podstat soukromého a veřejného násilí. K podstatnému zpřísnění trestů došlo například v rámci sexuálních trestných činů, kdy pachatel byl často potrestán upálením. Nově se začaly trestat: únos, pederastie či soužití svobodné ženy s otrokem.³³

Pokud bych srovnal období principátu s dominátem, tak dominát byl již více autoritativní, méně kolegiální a podstatně byrokratičtější než principát, který mu předcházel. Zároveň se jednalo o dobu „pozdní Římské říše“, kdy začínalo docházet k rozpadu celistvosti římského státního aparátu, neboť v této době začínala Římská říše čelit větším nátlakům jak těch vnějších, tak i těch vnitřních.

³³ KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. Praha: C.H. Beck, 1995. Beckovy právnické učebnice. s. 340.

3. Protiprávní činy

V této kapitole práce se zaměřím na instituty římského práva, které jsou dle mého názoru potřebné definovat z hlediska provázanosti s následným ukládáním trestů. Arcadius et Honorius: „*Sancimus ibi esse poenam, ubi et noxa est.*“ – Bez protiprávního činu by nebylo ani trestu.³⁴ Proto se pro lepší porozumění podíváme na jednotlivé protiprávní činy, které vycházely z *ius privatum* nebo *ius publicum*.³⁵

3.1. Delictum

Delikt nebo také „bezprávný čin“ je protiprávní čin, kterým bylo zasaženo do sféry jednotlivci, jeho rodině nebo majetku porušením příkazu nebo zákazu, čímž nezávisle na pachatelově vůli vznikla nová práva a nové právní povinnosti.³⁶ Obecným znakem deliktů je zavinění a trestem je zpravidla odškodnění poškozeného. Delikt z části připomíná obligaci (závazek) z kontraktu, neboť se jedná též o „závazek“ ovšem z deliktu a na základě zákona (příkazu), který pak pachatel musel strpět bez možnosti svévole o tom rozhodnout. Podstatným znakem odlišující delikt od obligace je ten, že obligace vznikla z vůle stran, zatímco závazek z deliktu na základě zákona.³⁷

Nejstarší doba umožnila stíhat pachatele s cílem dovolit poškozenému vykonat soukromou pomstu, v rámci které mohl pachatele usmrtit nebo mu jinak ublížit. V pozdější době se zmiňovaná pomsta nahradila soukromou pokutou. To v praxi znamená, že při deliktní obligaci vznikl poškozenému nárok na soukromou pokutu, tj. nárok na plnění mající sankční charakter. Ve všeobecné podobě se

³⁴ Just. Cod. 9, 47, 22, pr.

³⁵ WOLFGANG, Kunkel a SCHERMAIER Martin. *Römische Rechtsgeschichte*. 14. Aufl. Köln: Böhlau Verlag, 2005. s. 35-41.

³⁶ BARTOŠEK, Milan. *Dějiny římského práva: (ve třech fázích jeho vývoje)*. 2., přeprac. vyd. Praha: Academia, 1995. s. 105.

³⁷ REBRO, Karol a Peter BLAHO. *Rímske právo*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2019. s. 332.

přiznání nároku na náhradu škody (odškodnění) vymáhalo až v císařství, zásluhou císaře Justiniana.³⁸

Samo o sobě nebylo vždy podmínkou, aby určitý protiprávní čin byl okamžitě kvalifikován jako delikt či jiný čin. Bylo to dáno tím, že římské právo neupravovalo každý zásah do zájmu jednotlivce, i když mu to způsobovalo škodu.³⁹ Vždy se muselo jednat o zásah určitého typu, tj. o zásah proti určitým statkům provedený určitým způsobem, právem uznaným za delikt.⁴⁰

I přesto, že se jednalo o protiprávní činy v rámci trestního práva soukromého, tak některé z nich se postupně spolu se změnami státního aparátu (císařství) a vývojem práva či změnou v právu (rozšíření trestní represe) stávaly trestnými činy předmětem veřejného trestního práva (*crimen*). Je to dáno tím, že za císařství se delikty posuzovaly jako narušení veřejného pořádku, nikoliv sféry jednotlivce. Docházelo tak ke snaze potlačit a pohlit vliv soukromého trestného práva.⁴¹

Poškozený si mohl náhradu škody nárokovat prostřednictvím civilního řízení na základě praetorských trestních žalob soukromých (v rámci žaloby zpravidla následovala pokuta pro pachatele).⁴² Nejčastěji: *actiones poenales* (žaloby poenální – cílem je potrestání pachatele peněžitým trestem), *actiones rei persecutoriae* (žaloba na vydání či nahrazení věci), *actiones mixtae* (tzv. kombinované žaloby na náhradu škody a uložení pokuty).⁴³

³⁸ BĚLOVSKÝ, Petr a Kamila STLOUKALOVÁ, ed. *Caro amico: 60 kapitol Michala Skřejpka, aneb, Římské právo napříč staletími*. Praha: Auditorium, 2017. s. 87.

³⁹ REBRO, Karol a Peter BLAHO. *Římské právo*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2019. s. 332-333.

⁴⁰ KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. Praha: C.H. Beck, 1995. Beckovy právnické učebnice. s. 110.

⁴¹ BĚLOVSKÝ, Petr a Kamila STLOUKALOVÁ, ed. *Caro amico: 60 kapitol Michala Skřejpka, aneb, Římské právo napříč staletími*. Praha: Auditorium, 2017. s. 88.

⁴² TUREČEK, Josef. *Světové dějiny státu a práva ve starověku*. Praha: Orbis, 1963. Právnické edice. s. 375.

⁴³ REBRO, Karol a Peter BLAHO. *Římské právo*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2019. s.333.

Výčet základních deliktů vychází například z Gaiových institucí: „Přejdeme k obligacím, které vznikají z deliktů, jako když někdo spáchá krádež, uloupí majetek, způsobí škodu, dopustí se *injurie* (urážky na cti).“⁴⁴ Praetorské právo znalo ještě dva druhy: *metus* (jednání pod hrozbou) a *dolus* (podvod).⁴⁵ Praetor byl nejvyšším římským úředníkem, jehož pravomoc se vztahovala na soudní spory a otázky pořádku a práva.⁴⁶

3.1.1. Furtum

Lze říci, že krádež (*furtum*) je nejstarším a nejčastějším deliktem římského soukromého práva trestního. Dnes krádež chápeme jako odcizení věci. V římské právu byl obsah mnohem širší, zahrnoval totiž zpočátku podvod, zpronevěru a loupež.⁴⁷ Jednalo se o úmyslné bezprávné osvojení si movité věci za účelem obohacení – „*Furtum est contrectatio rei fraudulosa lucri faciendi gratia vel rei ipsius vel etiam usus eius possessionisve.*“⁴⁸

Mezi podstatné prvky krádeže patřilo: **odcizení** (*contrectatio*) – odnětí z moci jiné osoby, užívání, ponechání si cizí věci či ponechání si vlastní věci, ke které měl někdo jiný právo služebnosti nebo právo držby; **protiprávnost** – pachatelův úmysl s vědomím konat proti vůli vlastníka nebo osoby oprávněné (*animus furandi*); ***animus lucri faciendi gratia*** – úmysl mít z cizí věci zisk (obohacení); **movitá věc** – platí pro dobu starší, neboť v mladší již krádež zahrnovala i věc nemovitou.⁴⁹

Krádež se posuzovala podle způsobu spáchání činu. Pokud pachatele při činu přistihli, jednalo se o krádež zjevnou (*furtum manifestum*). V opačném případě byla krádež kvalifikovaná jako krádež nezjevná (*furtum nec manifestum*).

⁴⁴ Gai. Inst. 3, 182.

⁴⁵ KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. Praha: C.H. Beck, 1995. Beckovy právnické učebnice. s. 110.

⁴⁶ Wikipedie: Otevřená encyklopedie: *Praetor* [online]. [cit. 2023-02-28]. Dostupný z: <https://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Praetor&oldid=20360163>

⁴⁷ BARTOŠEK, Milan. *Škola právnického myšlení*. Praha: Karolinum, 1993. s. 103.

⁴⁸ Dig. 47, 2, 1, 3.

⁴⁹ REBRO, Karol a Peter BLAHO. *Římské právo*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2019. s.334-335.

Zvláštními druhy krádeže jsou *furtum conceptum* a *furtum oblatum*. *Furtum conceptum* se vztahuje na osobu (svědka), za jejíž přítomnosti byl hledaná věc nalezena. *Furtum oblatum* je krádeží, při které je věc přinesena a objevena u osoby poškozené s úmyslem, že se tak pachatel vyhne trestu tím, že nebude nalezena v jeho obydlí.⁵⁰

3.1.2. Rapina

Až do 1. století př. n. l. byla loupež (*rapina*) kvalifikovaná jako krádež. Pachatel loupeže tak nesl odpovědnost stejnou jako v případě *furtum manifestum* či *furtum nec manifestum*. Záviselo zda byl při činu chycen či nikoliv. Praetorským ediktem vydaným Terentiem Lucullem došlo k rekvalifikaci krádeže a došlo k vyjmutí skutkové podstaty loupeže jakožto krádeže spáchaná s použitím násilí (například zbraní).⁵¹

3.1.3. Damnum iniuria datum

Skutkovou podstatou deliktu je protiprávní poškození cizí věci (majetku) úmyslem nebo z nedbalosti (opomenutí). V nejstarším době se spáchaní deliktu trestalo kazuistickými ustanoveními, které se promítly zejména v *Lex duodecim tabularum*. Zásadní kvalifikaci skutkových podstat obsahuje až *lex Aquilia*. Zákon se člení do třech kapitol. První kapitola upravuje úmyslné usmrcení cizího otroka či čtyřnohého zvířete (dobytče) a stanovuje peněžitou pokutu za tento čin. Druhá kapitola obsahuje specifické ustanovení o škodě způsobené vedlejším věřitelem (*adstipulator*) hlavnímu věřiteli tím, že dlužníkovi prominul dluh. Třetí kapitola zahrnuje další druhy škody na majetku: spálení (*urere*), zlomení (*frangere*) či zničení (*rumpere*) cizí věci.⁵²

⁵⁰ GAIUS. *Učebnice práva ve čtyřech knihách*. Přeložil Jaromír KINCL. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. 231-233.

⁵¹ REBRO, Karol a Peter BLAHO. *Římské právo*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2019. s. 337-338.

⁵² KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. Praha: C.H. Beck, 1995. Beckovy právnické učebnice. s. 263.

Mezi předpoklady vzniku deliktu podle *lex Aquilia* patřily: protiprávně způsobená škoda, v rozporu s objektivním právem; pachatelovo zavinění; příčinná souvislost mezi protiprávním činem a škodou.

3.1.4. Iniuria

Iniuria (urážka na cti) se považovala za každé bezpráví (morální i fyzické) spáchané na osobě, tj. znevážení cizí osobnosti.⁵³ Prvně o úmyslném urážlivém jednání pojednával již Zákon dvanácti desek, avšak zahrnoval pouze útoky proti tělesné integritě (*iniurie* reálná) stíhané peněžitými tresty či původní mstou (*talio*) vycházející ze zásady „oko za oko.“ Širší a pružnější pojetí *iniurie* zformoval až praetorský edikt, který stíhal skutkové podstaty urážek reálných, ale zároveň i skutkové podstaty nové, ke kterým patřily slovní projevy (spílání) nebo různé posuňky a mravnostní útoky. Toto moderní pojetí zahrnovalo urážky na cti také na případy, kdy se dotyčnému brání ve výkonu jeho práv nebo v užívání věcí, které jsou určeny k obecnému (veřejnému) užívání. Pro urážku je podstatný předpokladem zlý úmysl a to přímý nebo nepřímý. Přímý na osobě poškozený, nepřímý na osobách poškozenému blízkých (například rodina).⁵⁴ Ochrana práva rozeznávala dva druhy žalob: *acrio vindictam spirans* (osobní žaloba s následkem bezectnosti – *infamia* pro pachatele) a *acrio iniuriarum aestimatoria* (žaloba na příkoří).⁵⁵

3.1.5. Metus

Metus můžeme kvalifikovat jako protiprávní čin s psychickým donucením či pohrůzkou proti dobrým mravům, což v důsledku způsobí újmu ohroženému tím, že v něm vyvolá strach a ten z něj učiní ohrožený právní úkon.⁵⁶ Skládá se z jednání psychické povahy a tělesné podstaty. Tento čin svou podstatou směřuje k

⁵³ SOMMER, Otakar, SPÁČIL, Jiří, ed. *Učebnice soukromého práva římského*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011. Klasická právníká díla (Wolters Kluwer ČR). s. 101.

⁵⁴ KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. Praha: C.H. Beck, 1995. Beckovy právníké učebnice. s. 265.

⁵⁵ TUREČEK, Josef. *Světové dějiny státu a práva ve starověku*. Praha: Orbis, 1963. Právníké edice. s. 380.

⁵⁶ Ibid. s. 307.

ohrožení života, zdraví nebo cti osoby dotčené či jeho blízké osobě. Osoba dotčená je tak ze strachu nucena činit něco, co by nebýt hrozby nečinila. V praxi to pak má za následek například závazky plynoucí ze smlouvy, která byla uzavřena za nezákonných podmínek.⁵⁷ Proto přistoupil praetor k úpravě tohoto činu jako činu protiprávního vymahatelného prostřednictvím žaloby (*actio metus causa*).⁵⁸

3.1.6. Dolus

Právní jednání mají být založeny na zásadách dobré víry a poctivosti. Tímto jednáním dochází k lstivému zamlčení pravdivých skutečností nebo lstivému tvrzení vymyšlených skutečností za účelem zkrácení jiného. Podvod (*dolus*) je tak protiprávním činem, kterého se pachatel dopouští při konsensu v rámci závazkových vztahů (například při uzavírání smlouvy). Podvodem byl poškozený de facto uveden v omyl, vyvolaný zlomyslností protistrany, v důsledku kterého učinil právní jednání, které jej poškodilo. Ochranu proti tomuto deliktu prosadil až Aquilius Gallus žalobou z podvodu (*actio doli*) k náhradě škody. Žaloba náležela pouze proti pachateli a jeho dědicům.⁵⁹

3.1.7. Quasi-delikty

Do této skupiny řadíme protiprávní činy, které připomínaly delikty, avšak nenaplňovaly veškeré znaky deliktů, protože absentovalo zavinění nebo osoba pachatele. Protějšek lze spatřit v „*obligationes quasi ex contractu* – obligace jakoby ze smluv“, proto je lze nazývat také „*obligationes quasi ex delicto* – obligace jakoby z deliktů.“ Následkem je protiprávnost z nedbalosti. Zakládaly však odpovědnost za způsobenou škodu na majetku. Vycházely

⁵⁷ REBRO, Karol a Peter BLAHO. *Rímske právo*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2019. s. 163-164.

⁵⁸ TUREČEK, Josef. *Světové dějiny státu a práva ve starověku*. Praha: Orbis, 1963. Právnické edice. s. 307.

⁵⁹ Ibid. s. 308.

především z praxe preatorů.⁶⁰ Tato forma činů se vymáhala stejně jako v případě deliktů prostřednictvím žaloby (actio) v civilním řízení.

Příklady:

- *Deiectum vel effusum* – jednalo se o čin, při kterém nastala škoda, způsobena vyhozením nebo vylitím něčeho z pokoje ven, který byl někým užíván.⁶¹
- *Positum aut suspensum* – čin osoby, která umístila na průčelí domu nebo okapu předmět, který ohrožoval kolemjdoucí.⁶²
- *Imprudencia* – odpovědnost nezkušeného soudce, který svojí neznalostí způsobil škodu. Totožně se kvalifikovaly škody způsobené zeměměřičem nebo znalcem.⁶³
- Noxální škody – škody způsobené osobou podřízenou (dítě, otrok či zvíře). Osoba nadřízená měla možnost o osobě podřízené rozhodnout, zda za způsobenou škodu přijme odpovědnost či nikoliv. Poté záviselo, zda se jednalo o otroka či dítě, protože dítě se mohlo samo zastupovat, ale otrok nikoliv, protože neměl římské občanství. Ze začátku byl považován za věc, stejně jako „postavení“ zvířete. Až s postupem času, se jejich „právní postavení“ zvýšilo.⁶⁴
- Škody způsobené krádeží v případě cestujících na lodi nebo pobývajících v hospodách. Odpovědnost nesl vlastník lodi nebo hospody.

⁶⁰ DAJCZAK, Wojciech, Tomasz GIARO a Franciszek LONGCHAMPS DE BÉRIER. *Právo římské: základy soukromého práva*. Olomouc: Iuridicum Olomoucense, 2013. s. 289.

⁶¹ Dig. 9, 3, 1.

⁶² Dig. 9, 3, 5, 6.

⁶³ DAJCZAK, Wojciech, Tomasz GIARO a Franciszek LONGCHAMPS DE BÉRIER. *Právo římské: základy soukromého práva*. Olomouc: Iuridicum Olomoucense, 2013. s. 290.

⁶⁴ DAVID, Johnston. *The Cambridge Companion to Roman Law*. Edinburgh: Faculty of Advocates, 2015. s. 265.

- *Corruptio servi* – spočíval v podpoře otroka na útěku nebo při páchání deliktu anebo zločinu, při kterém došlo k poškození či smrti osoby. Za poškozeného se považoval vlastník otroka a odpovědným za škodu škůdce, který otroka navedl.
- *Sepulchrum Violatum* – tj. zneuctění hrobu. Kdo násilně vylomil nebo otevřel cizí hrob, byl odpovědný za způsobenou škodu.⁶⁵

3.2. Crimina

V nejstarším římském období, kdy měla římská společnost spíše agrární charakter, se mnohé narušování společenských zájmů i přes vážnější charakter ponechávalo svépomoci či rodové (soukromé) mstě. Msta se prováděla na základě nejprimitivnější zásady „oko za oko.“ V praxi se tak často stávalo v případě, kdy došlo k nejzávažnějšímu činu – vraždě u příslušníka rodu, byl po prokázání viny poškozený rod povinen vykonat mstu na celém rodu, ze kterého pocházel pachatel (otázka cti). Často tak docházelo k vzájemnému vraždění mezi rody.

Postupem času, vlivem rozpadu rodového zřízení a vznikem římského království, bylo nutné vyjmout ze soukromé msty ty činy, které byly zavrženíhodné a zasahovaly do zájmů celé společnosti. Jednalo se hlavně o činy mířené proti náboženským (sakrálním) zvykům a *mos maiorum*, tj. základního zvykového práva, které bylo nezbytné pro fungování Říma. Tímto vývojem se postupně formovaly protiprávní činy (soukromoprávní) na veřejné trestné činy (zločiny) podléhající veřejným procesům trestním. Zprvu tak byly za *crimina* považovány zrady (*perduellio*), vraždy (původně *parricidium*) a porušení sakrálních zásad společnosti. Postupem času se jednotlivý výčet podstatně rozšiřoval.⁶⁶ Mezi nejdůležitější veřejné trestné činy patřily: *crimen maiestatis* (činy proti státu, státním autoritám, zahrnující velezradu či vzpouru), *crimen fraudati vectigalis* (úmyslné poškozování státu na daních a poplatcích), *falsum*

⁶⁵ REBRO, Karol a Peter BLAHO. *Římské právo*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2019. s. 339-340.

⁶⁶ Ibid. s. 341.

(vydávání něčeho za pravé, ač jím nebylo), *homicidium* (vražda), *incestum* (smilstvo), *peculatus* (zpronevěra), *crimen annonae* (umělé zdražování cen potravin na tržištích), *crimen calumniae* (vědomě neoprávněná obžaloba nevinného), *crimen expilatae hereditatis* (rozkrádání pozůstalosti), *crimen repetundarum* (vydírání úřední osoby), *adulterium* (cizoložství), *ambitus* (korupce), *lenocinium* (kuplířství), *sacrilegium* (svatokrádež), *stellionatus* (podvodné jednání), *stuprum* (pohlavní styk muže *honestiores* s neprovdanou ženou *humiliores*) a *vis – vis publica* (násilí všeho druhu).⁶⁷ Za císařství se objevily nové veřejné trestné činy například *praevaricatio* (nepoctivá žaloba) či překvalifikace deliktu na trestný čin jako tomu bylo v případě loupeže.⁶⁸

Rozlišení mezi delikty a zločiny můžeme nalézt v Digestech, například o existenci deliktů a zločinů dle Ulpiana: „Škodlivé protiprávní činy považujeme za soukromé, tj. za takové [které byly zavedené na základě deliktů, nikoliv na základě veřejných trestných činů], které zakládají noxální žaloby.“⁶⁹

Odlišení veřejných trestných činů od deliktů zmiňuje i římský právník Aemilius Macer: „Ne všechny případy jsou hned zločiny veřejnými, o zločiny veřejné se jedná pouze tehdy, vycházejí-li (zločiny) z právních předpisů upravujících stíhání trestných činů. Těmi jsou například: Juliův zákon o násilí spáchaném v soukromí, Juliův zákon o násilí spáchaném veřejně, Juliův zákon o podplácení voličů, Juliův zákon o vydírání či Juliův zákon o zvyšování (ovlivňování) cen potravin.“⁷⁰ Z toho plyne: „Pokud konkrétní zákon výslovně neoznačí trestný čin jako veřejnoprávní, jedná se vždy o zločin soukromoprávní.“

⁶⁷ BARTOŠEK, Milan. *Encyklopedie římského práva*. 2. přeprac. vyd., (V nakl. Academia vyd. 1.). Praha: Academia, 1994. s. 144-145.

⁶⁸ Ibid. s. 149.

⁶⁹ BĚLOVSKÝ, Petr a Kamila STLOUKALOVÁ, ed. *Caro amico: 60 kapitol Michala Skřejpka, aneb, Římské právo napříč staletími*. Praha: Auditorium, 2017. s. 92.

⁷⁰ Dig. 48, 1, 1. „*Non omnia iudicia, in quibus crimen vertitur, et publica sunt, sed ea tantum, quae ex legibus iudiciorum publicorum veniunt, ut iulia maiestatis, iulia de adulteriis, cornelia de sicariis et veneficis, pompeia parricidii, iulia peculatus, cornelia de testamentis, iulia de vi privata, iulia de vi publica, iulia ambitus, iulia repetundarum, iulia de annona.*“

4. Tresty v římském právu

4.1. Charakteristika trestu

Trest (*poenae*) můžeme pochopit jako určitou sankci (následek) za protiprávní jednání. I přesto, že byl trest posuzován jinak než dnes, resp. nenaplňoval stejný účel, tak některé zásady jsou platné dodnes – „*Poenam autem unusquisque inrogare potest, cui huius criminis sive delicti exsecutio competit.*“ – „Trest je přípustný jedině na základě právního předpisu, který se vztahuje výslovně na daný trestný čin.“⁷¹

Římští právníci posuzovali účel trestu v závislosti na konkrétní oblasti římského práva trestního. Smyslem trestu v rámci trestního práva soukromého bylo odstranění či napravení újmy, kterou pachatel způsobil poškozenému jednotlivci. V rámci trestního práva veřejného se účel trestu posuzoval podstatně přísněji, neboť smyslem byla pomsta a zároveň odstrašení pro případné opakování protiprávního jednání.⁷²

Je pozoruhodné, že i Římané již znali přípravné jednání a pokus o protiprávní jednání, které kvalifikovali jako trestný čin. Vycházet lze například z Pompeova zákona o parricidiích – „*Qui emit venenum ut patri daret, quamvis non potuerit dare.*“⁷³ – Každý, kdo koupil jed s úmyslem jej podat svému příbuznému (otci), je odpovědný za tento čin i když mu ho nedá.⁷⁴ Přímou zmínku o pokusu obsahují Paulovy Sentence: „*Id casu aliquo perpetrare non potuit, ut homicida punitur.*“ – Trestem bude postihnut i ten, kdo by chtěl zavraždit, ale pro nějakou náhodu nemohl čin dokonat.⁷⁵

⁷¹ BARTOŠEK, Milan. *Škola právníckého myšlení*. Praha: Karolinum, 1993. s. 94.

⁷² REBRO, Karol a Peter BLAHO. *Římské právo*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2019. s. 342.

⁷³ Dig. 48, 9, 1.

⁷⁴ Vlastní překlad.

⁷⁵ TUREČEK, Josef. *Světové dějiny státu a práva ve starověku*. Praha: Orbis, 1963. Právnícké edice. s. 467.

Vrahem a zároveň pachatelem jest i osoba s vražedným úmyslem, která druhou osobu pouze zranila.⁷⁶ Nicméně nikdo nebyl trestán za zlomyslné myšlenky, pokud se neprojevíly společensky postižitelným způsobem – „*Cogitationis poenam nemo patitur.*“⁷⁷

4.2. Deliktní způsobilost

Jak již bylo zmíněno na začátku diplomové práce, tak ač krutost trestů neznala hranice humánnosti, což by z pohledu dnešního moderního světa vyvolávalo hned otázku, zda měl lidský život vůbec nějakou hodnotu, tak nelze říci, že by Římané neakceptovali osoby vyloučené z trestnosti v důsledku postrádání deliktní způsobilosti, tj. zda lze osobu vůbec postihnout trestem.

Gaius: „*In summa sciendum est quaesitum esse, an impubes rem alienam amouendo furtum faciat. plerisque placet, quia furtum ex adfectu consistit, ita demum obligari eo crimine impuberem, si proximus pubertati sit et ob id intellegat se delinquere.*“⁷⁸

Nakonec je nezbytné uvést, že se diskutovalo o otázce, zda se odejmutím cizí věci dopouští krádeže nedospělý. Většina, tj. právních znalců, souhlasí s tím, že pojmový znak krádeže je (zlý) úmysl a nedospělý může za tento protiprávní čin odpovídat jen tehdy, pokud chápe, že koná protiprávně, což lze prohlásit jen tehdy, pokud je velmi blízko hranici dospělosti.⁷⁹

⁷⁶ Dig. 48, 8, 1, 3. „*Divus Hadrianus rescripsit eum, qui hominem occidit, si non occidendi animo hoc admisit, absolvi posse, et qui hominem non occidit, sed vulneravit, ut occidat, pro homicida damnandum: et ex re constituendum hoc: nam si gladium strinxerit et in eo percusserit, indubitate occidendi animo id eum admisisse: sed si clavi percussit aut cucuma in rixa, quamvis ferro percusserit, tamen non occidendi animo. Leniendam poenam eius, qui in rixa casu magis quam voluntate homicidium admisit.*“

⁷⁷ Dig. 48, 19, 18.

⁷⁸ Gai. Inst. III. 208.

⁷⁹ GAIUS. *Učebnice práva ve čtyřech knihách*. Přeložil Jaromír KINCL. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. s. 239.

Římské právo dále rozeznávalo vyloučení deliktní způsobilosti z důvodu duševní nemoci pachatele. Právo je označovalo za šílenec (*furiosi*).⁸⁰ Jednotlivý případ popisuje například Modestinus v Digestech: „*Sane si per furorem aliquis parentem occiderit, impunitus erit, ut divi fratres rescripserunt super eo, qui per furorem matrem necaverat: nam sufficere furore ipso eum puniri, diligentiusque custodiendum esse aut etiam vinculis coercendum.*“⁸¹

I přesto, že šílený zabije své rodiče, zůstane nepotrestán, jak pravili bratři božští ve skriptu o muži, který v důsledku šílenství zabil svou matku, neboť stačí, že už je potrestán šílenstvím. Je však důležité, aby byl šílenec střežen pečlivě, neboť by se mohl dopustit nového společensky nebezpečného činu, jinak musí být držěn v řetězech.⁸²

Mimo výše uvedené výjimky existovaly situace, kdy by se z povahy činu jednalo o čin protiprávní, ale v důsledku situace to tak být posuzováno nemohlo. Například v důsledku exekuce pachatele, viz Marcianus: „*Item divus Hadrianus rescripsit eum, qui stuprum sibi vel suis per vim inferentem occidit, dimittendum.*“⁸³

Jiným příkladem by bylo odložení výkonu trestu a to například v případě těhotné ženy, kdy se trest odkládá do doby než porodí své dítě. Per analogiam pro mučení. Ulpianus: „*Praegnatis mulieris consumendae damnatae poena differtur quoad pariat. Ego quidem et ne quaestio de ea habeatur, scio observari, quamdiu praegnas est.*“⁸⁴

Trestní odpovědnost zanikala osvobozujícím rozsudkem (milostí či z rozhodnutí), který nabyl právní moci nebo výkonem (exekucí) odsuzujícího rozsudku či smrtí (výjimkou byly závažné zločiny, kdy trestnost nezanikala).⁸⁵ „*In*

⁸⁰ Dig. 50, 17, 40.

⁸¹ Dig. 48, 9, 9, 2.

⁸² Vlastní překlad.

⁸³ Dig. 48, 8, 1, 4.

⁸⁴ Dig. 48, 19, 3.

⁸⁵ TUREČEK, Josef. *Světové dějiny státu a práva ve starověku*. Praha: Orbis, 1963. Právnícké edice. s. 470-471.

metallum damnati si valetudine aut aetatis infirmitate inutiles operi faciundo deprehendantur, ex rescripto divi Pii a praeside dimitti poterunt, qui aestimabit de his dimittendis, si modo vel cognatos vel adfines habeant et non minus decem annis poenae suae functi fuerint.“ – Pokud jsou odsouzení neschopní práce v dolech v důsledku nemoci či stařecké slabosti, mohou být dle zbožného Pia propuštěni místodržícím v případě, že mají příbuzné a odčinili více než deset let trestu. Výjimkou dřívějšího propuštění byla pouze situace, kdy byl propouštěný vážně (nebezpečně) nemocný. Podání žádosti o propuštění odsouzencem či z iniciativy příbuzných bylo nepřípustné, protože byl podle práva považován za otroka.

V situaci, kdy by neměl příbuzné, byl přemístěn na lehčí práce, například čištění stok (*cloaea*) či údržba cest, apod. Zkrátka existovala možnost, jak prominout zbytek trestu.⁸⁶

4.3. Druhy trestů

Nejstarší kodifikace římského práva *Lex duodecim tabularum* definovala osm druhů trestů: nečestnost, vězení, bičování, soukromá msta, náhrada škody, vyhnanství, otroctví a smrt.⁸⁷

Dle Paulovo Sentencí se tresty rozlišují podle příkrosti trestu na:

- I. *summa supplicia* (nejtěžší tresty) – upálení (*crematio*), stětí (*decollatio*), ukřižování (*crux*),
- II. *mediocrium delictorum poenae* (středně těžké tresty) – odsouzení k zápasům (*ludi*), práce v dolech (*metallum*), vyobcování (*deportatio*)

⁸⁶ BARTOŠEK, Milan. *Škola právníckého myšlení*. Praha: Karolinum, 1993. s. 94-95.

⁸⁷ SKŘEJPEK, Michal. *Texty ke studiu římského práva*. Praha: Orac, 2001. Výběrové texty. s. 51.

III. *minima poenae* (nejlehčí tresty) – vyhnanství (*exilium, deportatio*), nucené veřejné práce (*opus publicum*), vypovězení (*relegatio*)⁸⁸

Justiniánské instituce pojednávají ve čtvrté knize o trestech vycházejících ze soudních řízení hrdelních nebo nehrdelních.

*„Publicorum iudiciorum quaedam capitalia sunt, quaedam non capitalia. capitalia dicimus quae ultimo supplicio adficiunt vel aquae et ignis interdictione vel deportatione vel metallo: cetera si qua infamiam irrogant cum damno pecuniario, haec publica quidem sunt, non tamen capitalia.“*⁸⁹

Veřejná soudní řízení jsou buď hrdelní nebo nehrdelní. Hrdelní jsou ty, za které hrozí nejpřísnější tresty (zákaz vody a ohně, vyhnanství, práce v dolech či trest smrti).⁹⁰ Callistratus v knize O soudních řízeních (šestá kniha) doplňuje, že nejvyšším trestem bylo patrně ukřižování, stětí či upálení za živa (to ovšem bylo zavedeno až později).⁹¹ Nehrdelní se potrestají tělesným nebo peněžitým trestem. Hrdelním trestem jsou ztracena občanská práva pachatelů.⁹²

Z hlediska právní neúplnosti si dovolím rozčlenit tresty takto:

- sakrální (náboženské) tresty

- vojenské tresty

- lehké tresty

- středně těžké tresty

⁸⁸ Paul. Sent. 5, 17, 2, 3.

⁸⁹ Just. Inst. 4, 18, 2.

⁹⁰ Vlastní překlad.

⁹¹ Dig. 48, 19, 28 pr.

⁹² Dig. 48, 1, 2. *„Publicorum iudiciorum quaedam capitalia sunt, quaedam non capitalia. Capitalia sunt, ex quibus poena mors aut exilium est, hoc est aquae et ignis interdictio: per has enim poenas eximitur caput de civitate. Nam cetera non exilia, sed relegationes proprie dicuntur: tunc enim civitas retinetur. Non capitalia sunt, ex quibus pecuniaria aut in corpus aliqua coercitio poena est.“*

- těžké tresty
 - hromadné tresty⁹³
- tresty postihující osobnost a postavení:
- trest otroctví (*servitus poenae*)
 - nečestnost (*infamia*)
 - ztráta svobody pohybu
 - ztráta státního občanství (*civitas*)
 - ztráta úřadu a způsobilosti úřady zastávat
 - nucené práce
 - tresty smrti
 - tělesné tresty
- majetkové tresty:
- pokuty (*multae*)
 - odejmutí majetku nebo části majetku (*publicatio bonorum*)

⁹³ Imperium Romanum. Strafen (Militär). [online]. 2015 [cit. 2023-03-01]. Dostupné z: https://imperium-romanum.info/wiki/index.php?title=Strafen_%28Milit%C3%A4r%29&oldid=13640

4.4. Sakrální tresty

Římská společnost ve srovnání s naší společností odjakživa zahrnovala nejružnější omezení ve formě příkazů a zákazů souvisejících s náboženským (sakrálním) charakterem. Řada z nich měla svůj původ ještě v předstátní společnosti. Lze sem zařadit předpisy spojené s magickými praktikami. Vedle těchto předpisů existovaly předpisy ryze náboženské. Obě skupiny se však doplňují a překrývají.

Porušením magických zákazů se vynucovala nutnost eliminace zlých sil, které byly tímto způsobem vyvolány. Pokud ovšem byla porušena náboženská norma, vznikl vztah lidí k bohům. Jednalo se o závazek „protináboženského“ aktu s odpovědností pachatele. Provinění však často dopadalo na celou společnost.⁹⁴ Nejprve se tyto činy postihovaly tzv. rituální očistou, ale později bylo nutné přistoupit k razantnějším prostředkům, neboť nelze trestat pouhým proutkem například vyloupení chrámu.

Postupem času se činy mířené proti náboženským hodnotám trestaly například obětováním zvířat. Žena, která porušila smuteční rok a vdala se, byla povinna obětovat březí krávu nebo muž, který bezdůvodně zapudil svou ženu musel odevzdat polovinu svého jmění bohům. Důsledky pachatelovo jednání tak byly daleko závažnější, protože do pozice zasahovala veřejná moc, jejíž důsledkem byl trest. Od pouhého morálního odsouzení občanů se trest formoval přes majetkové odškodnění až k nejtvrdějšímu postihu a to trestu smrti.⁹⁵

Závažným proviněním se na pomezí práva a náboženství dopustil občan porušením daného slova, resp. křivou přísahou. Tento čin byl postihován velmi přísně, neboť za něj hrozila zpravidla smrt. V Zákonu dvanácti desek se můžeme dočíst, že pachatel, který byl usvědčen z křivého svědectví, byl shozen z Tarpejské skály. „*Qui falsum testimonium dixisse convictus eeset, e sexo tarpeio*

⁹⁴ SKŘEJPEK, Michal. *Ius et religio: právo a náboženství ve starověkém Římě*. Pelhřimov: Vydavatelství 999, 1999. s. 140.

⁹⁵ Ibid. s. 141-142.

deiceretur.⁹⁶ Tato forma trestu smrti se používala i v jiných případech, například při trestání otroků. Nepostradatelnost potrestat křivé svědectví bylo nutné pro řádné fungování soudů. Sankce se postupem času zmírňovala, trest nebyl vykonáván bezprostředně, ale pachatel byl nadále ponechán pomstě bohů. V rámci soudního procesu mu bylo trestem prohlášení za bezectného.⁹⁷ Pravidlo se užívá dodnes, neboť i dnes je křivá výpověď považována za trestný čin.⁹⁸

Podobně jako dnes byla v římské společnosti důležitá zemědělská činnost, avšak tehdy pro ně bylo náboženství s úrodou tak propojené, že kdo by chtěl praktikovat určitou magii a zařikávání s cílem poškodit druhého, byl pravděpodobně dle Ciceronova spisu *De republica* potrestán trestem smrti (často ubičováním).⁹⁹ Základní pravidlo zohledňující úrodu zmiňuje Zákon dvanácti desek v osmé desce „*qui fruges excantassit*“, což v překladu znamená „Kdo by očaroval plody.“ Pomocí zařikávání chtěl pachatel poškodit či zničit sousedovu úrodu. Z právního hlediska tak častým motivem byla závist. Čarodějnictví nebo magie jako zločin bylo tedy jedním z nejzávažnějších provinění.¹⁰⁰

Jedním z případů rituální očisty se týkalo souložnice (*paelex*), které bylo v důsledku dotknutí se oltáře Iunony zakázáno účastnit se obřadů této bohyně. Rituální očista zahrnovala obětování jehněte s rozpuštěnými vlasy. Pokud by se dotknul oltáře muž, k očistě nucen nebyl.¹⁰¹ – „*Paelex aram Iunonis ne tangito; si tanget, Iunoni crinibus demissis agnum feminam caedito*.“¹⁰²

⁹⁶ SKŘEJPEK, Michal. *Texty ke studiu římského práva*. Praha: Orac, 2001. Výběrové texty. s. 44-45.

⁹⁷ Ibid. s. 45.

⁹⁸ § 346 trestního zákoníku.

⁹⁹ SKŘEJPEK, Michal. *Ius et religio: právo a náboženství ve starověkém Římě*. Pelhřimov: Vydavatelství 999, 1999. s. 146. „Jestliže by někdo zazpíval nebo složil píseň, která by druhému způsobila hanbu nebo ostudu.“

¹⁰⁰ SKŘEJPEK, Michal. *Texty ke studiu římského práva*. Praha: Orac, 2001. Výběrové texty. s. 43.

¹⁰¹ SKŘEJPEK, Michal. *Postavení žen v leges regiae a zákoníku XII. Desek*. IUS Romanum: sborník příspěvků ze IV. konference právních romanistů ČR a SR na téma *Diskriminace v římském právu* konané 2. a 3. 11. 2001 v Olomouci. 1. vyd. Sestavila Bubelová Kamila, Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2002, s. 58.

¹⁰² UNIVERSITÉ GRENOBLE-ALPES. *Leges regia Riccobono* [online]. 2004 [cit. 2023-03-08]. Dostupné z: https://droitromain.univ-grenoble-alpes.fr/Leges/leges_regia_Riccobono.htm.

Jiným příkladem rituální očisty můžeme nalézt v zákonech Numy Pompilia, který zmiňuje postih formou obětování berana před shromážděným lidem za neúmyslné usmrcení svobodného člověka. Jednalo se o tzv. zástupnou oběť na základě které se pachatel „vykoupil“ předáním oběti nejbližším příslušníkům rodu oběti. Neúmyslným usmrcením lze chápat neočekávanou situaci při které je například osoba zabita „vyklouznutím zbraně“ namísto přímého usmrcení.¹⁰³

Přísně postihy hrozily občanům, kteří by se dopustili činů, které narušovaly řád chrámů tím, že docházelo k poškozování soch bohů nebo pohazování mršin v chrámu (*res sacrae*). Na to vyhlásil *augur* (kněz), že vše, co je bezbožným, nespravedlivým a neblahým, bude neplatné pod pohrůzkou trestu smrti a kdo by porušil zdi chrámu nebo se pokusil z chrámu něco odnést, bude stíhán žalobou z *peculatu* (zpronevěra). V dřívějším období se však svatokrádež posuzovala jako otcovražda a byla postihována stejným trestem (*poena cullei*). Později namísto hrdelního trestu nastoupil majetkový trest ve výši čtyřnásobku částky hodnoty odejmuté věci. Je dokonce možné, že pojem „zdi“ měl širší význam a že se týkal i hradeb města, protože i ty stály pod ochranou bohů (tzv. *res sanctae*). Svatokrádež (*sacrilegium*) se vztahovala i na ochranu osoby, která se označovala za nedotknutou (*personae sacrosanctae*), do které patřili tribunové lidu. Nakonec se tento pojem zúžil a Římané jím rozuměli zmocnění se věci majících vztah k jejich náboženství. V klasickém právu se za předmět krádeže považovaly pouze movité věci, proto se za *sacrilegium* nepovažovalo neoprávněné nakládání s nemovitostmi. Obsazení pozemku patřícího některému chrámu bylo řešeno mimoprávní cestou, prostřednictvím preatorova interdiktů.¹⁰⁴

Provozování magie a čarodějnictví se za císařství značně posunulo ve srovnání s obdobím republiky, neboť za císařství již nepovažovaly za útok na soukromou osobu, nýbrž jako útok na císaře (*crimen maiestatis*). Zkoumání osudu z hvězd či provozování astrologie bylo chápáno jako politický zločin, neboť ptát

¹⁰³ SKŘEJPEK, Michal. *Ius et religio: právo a náboženství ve starověkém Římě*. Pelhřimov: Vydavatelství 999, 1999. s. 152.

¹⁰⁴ Ibid. S. 179-180.

se hvězd na osud císaře popíralo loajalitu k císaři. Čarodějnictví či magie tak byla brána jako protiprávní činnost v důsledku politického obsahu. Jedním z dochovaných případů se týkal Furia Scriboniana, který musel odejít do vyhnanství, protože se snažil zjistit, kdy zemře císař nebo případ Scriboniana Liba Drususa, který byl donucen k sebevraždě za sestavení horoskopu, na kterém zmínil příbuzenský vztah Pompeia a jeho tety. Stejně tak se za provozování magie pokládala příprava jedů, dle zákona o úkladných vražích a travičích (*Lex Cornelia de sicariis et veneficis*). Pachatel, který by tuto činnost provozoval byl trestán hrdelními tresty.¹⁰⁵

Čarodějnictví a astrologie tak zaujala místo nástroje k odstranění nepohodlných osob využívaného i jako žalobní důvod k přitížení obžalovaného v souvislosti s uložením trestu. Zároveň se v této době začaly objevovat nové činnosti jako nová (nepovolená) náboženství či věštění. Za nepovolené náboženství čekalo pachatele vyhnanství v případě výše postavené osoby a trest smrti v případě níže postavené osoby (stejně tak byl postihnut věstec co by zpochybňoval zdraví císaře). Zvlášť krutými tresty za výše zmíněné činnosti hrozilo upálení zaživa, ukřižování nebo odsouzení k zápasu s dravou zvěří.¹⁰⁶

S císařstvím rovněž pokračoval odklon od sakrality a docházelo k zaměňování náboženských norem s úpravou „normálních“ trestných činů. To v praxi znamenalo, že i soudní tribunály zohledňovaly polehčující a přitěžující okolnosti a posuzování trestnosti se odvíjelo od objektivních i subjektivních okolností, které zahrnovaly věk, pohlaví, duševního stav pachatele či jeho společenské postavení.¹⁰⁷

Sakrální provinění a tresty byly spojovány dále s náboženskými kulty. Mezi nejznámější patřil kult bohyně Vesty, neboť představoval symbol posvátnosti a věčnosti rodinných vztahů. Kult existoval až do vlády císaře Theodosia.¹⁰⁸

¹⁰⁵ SKŘEJPEK, Michal. *Ius et religio: právo a náboženství ve starověkém Římě*. Pelhřimov: Vydavatelství 999, 1999. s. 171-172.

¹⁰⁶ Ibid. 173.

¹⁰⁷ Ibid. 187.

¹⁰⁸ Wikipedie: Otevřená encyklopedie: *Vestálky* [online]. 2022 [cit. 2023-03-15]. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Vest%C3%A1lky&oldid=22213356>

V nejstarších dobách rozhodoval o vině a trestu vestálek král, jakožto nejvyšší římský kněz. Po pádu království se namísto krále stal soudcem *pontifex maximus* (nejvyšší kněz). Začátkem starší doby císařské (principát) přešly pravomoce na císaře (*pontifex maximus*). Zajímavé je, že v mladší době (dominát) již byly pravomoce delegovány opět z pozice nejvyšší autority (panovníka) na magistraturu (*praefecta Urbi*).¹⁰⁹

Službu bohyni vykonávaly zvláštní kněžky, které se nazývaly Vestálky. Jejich podstata nabývala velké vážnosti ve společnosti. Měly daleko vyšší postavení ve společnosti na rozdíl od ostatních žen. Jejich postavení bylo podobné plně svéprávné osoby (*sui iuris*). Otcovskou moc nahradila *potestas* nejvyššího římského kněze. S takovou vážností souvisely i přísné tresty těm, co by tuto posvátnost poskvřnili. Smrt hrozila tomu, kdo by se jich pokusil dotknout či je jen urazit. Jejich postavení bylo nedotknutelné stejně jako například tribuna lidu. Nedotknutelnost se přenášela i na osoby, které by je doprovázely, tudíž i páchaní násilí na doprovodu bylo tvrdě potrestáno. Je zajímavé, že jejich postavení bylo tak vážené, že pokud náhodně potkaly pachatele vedeného na popravu, tak setkání znamenalo pro pachatele milost.¹¹⁰

Vestálky za celou dobu služby (třiceti let) nemohly ztratit panenství. Toto provinění kněžek patřilo k nejzávažnějším náboženským proviněním. V nejstarších dobách byla proviněná Vestálka ubita k smrti nebo pohřbena zaživa.¹¹¹ Ovidius ke ztrátě panenství: „Neřeknou o žádné z kněžek, že poskvřnila své stužky za jeho vlády, a žádnou zaživa neskryje zem. Takto jen necudná hyne: když božstvem je Země i Vesta, do té zakopou ji, na které spáchala hřích.“¹¹²

¹⁰⁹ SKŘEJPEK, Michal. *Ius et religio: právo a náboženství ve starověkém Římě*. Pelhřimov: Vydavatelství 999, 1999. s. 203-205.

¹¹⁰ Ibid. s. 201.

¹¹¹ Wikipedie: Otevřená encyklopedie: *Vestálky* [online]. 2022 [cit. 2023-03-15]. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Vest%C3%A1lky&oldid=22213356>

¹¹² SKŘEJPEK, Michal. *Ius et religio: právo a náboženství ve starověkém Římě*. Pelhřimov: Vydavatelství 999, 1999. s. 201-202.

Ovidius čin dále nerozvíjí, avšak dle mého názoru lze vyvodit dva závěry. Jedním je možné chápat, že čin si zasloužil nejtvrdší možnou sankci a to trest smrti pohřbením za živa. Druhým způsobem na to lze pohlédnout jako na věc nečistou a nemorální, v důsledku které si nezaslouží důstojné pohřbení. Tímto jim byla odňata šance na další život. Muže potkal otrocký trest. Nahý, s jhem okolo krku, byl ubičován na komitiu. Z charakteru veřejné popravy lze vyvodit, že cílem bylo odstrašení pachatelů do budoucna.¹¹³

Vestálky se mohly dopustit i jiných provinění. Méně závažným proviněním jest žití nemravným a nezávažným životem či zavinění vyhasnutí posvátného ohně. V těchto případech je potkal z pohledu římského občana mírnější trest – zbičování pontifikem maximem.¹¹⁴

4.5. Vojenské tresty

Trestání vojenských příslušníků sebou neslo určité odlišnosti na rozdíl od trestání běžných občanů. Voják ze svého postavení, jakožto určitý „úředník“ a „zástupce“ státu byl trestán podstatně tvrději než běžný občan. Spáchání činu a následná výměra trestu se tak odvíjela od skutku, který zohledňoval, zda byl protiprávní čin způsoben obecným vojenským činem (*communia delicta militum*) nebo nevojenským činem (*proprium militare delictum*), tj. vojákem jako takovým.¹¹⁵

Každý voják musel před zapsáním do služby složit státu vojenskou přísahu *sacramentum*, která ho zavazovala nikdy neopustit službu (výjimkou bylo propuštění z vojenské služby). Tresty za porušení přísahy byly přísné, ale s tímto vědomím již voják vstupoval do služby. Z bezpečnostního hlediska nesměl být

¹¹³ SKŘEJPEK, Michal. *Ius et religio: právo a náboženství ve starověkém Římě*. Pelhřimov: Vydavatelství 999, 1999. s. 205.

¹¹⁴ SLÁNSKÁ, Nataša, 2020. *Krásná vestálka Clodia Laeta byla zneuctěna císařem a pohřbena za živa*. In: Dotyk.cz [online]. 9.8. [cit. 2023-03-12]. Dostupné z: <https://www.dotyk.cz/magazin/vestalka-clodia-laeta-caracalla-30000804.html>

¹¹⁵ TUREČEK, Josef. *Světové dějiny státu a práva ve starověku*. Praha: Orbis, 1963. Právnícké edice. s. 484.

otrok přijat do služby. Nedodržení tohoto pravidla se trestalo trestem smrti – „*Ab omni militia servi prohibentur: alioquin capite puniuntur.*“¹¹⁶

Závažným proviněním se taktéž dopustil voják tím, pokud by se chtěl věnovat hereckému umění nebo by strpěl prodání do otroctví. V obou případech byly skutky trestány nejtěžší formou trestu a to trestem hrdelním.¹¹⁷ Někteří se snažili vyhnout nucenému verbování tím, že se zmrzačili a tak následoval za tento čin trest upálení za živa.¹¹⁸

Snad nejtvrďšími tresty, z kterých měl každý voják obavu byly *fustiarium* a *decimatio*. Rozdíl mezi těmito tresty spočívaly v tom, že *fustiarium* byl trest individuální a *decimatio* trestem hromadným. *Fustiarium* se ukládalo za hrubé zanedbání povinností, jako byla krádež v táboře (za krádež na občanovi se zpravidla usekla pravá ruka), porušení stráže, křivé svědectví, dezerce, opakování stejných deliktů či za homosexualitu. Trest spočíval v úplné dehonestaci vojáka ukamenováním či ubitím svými spolubojovníky.¹¹⁹

Decimatio následovalo v důsledku kolektivního provinění, kterým byla vzpoura, dezerce nebo zbabělost před nepřítelem. Trest byl vykonán v případě, že se nenašel konkrétní viník a tak vinu nesla celá jednotka. Jednotka se měla seřadit do řady a náhodným losem se vybral každý desátý příslušník jednotky, na kterém byl trest vykonán. Provedení trestu spočívalo v podobném provedení jako v případě *fustaria*. Každý desátý voják byl jeho spolubojovníky ukamenován, bodnut nebo ubit k smrti. Jedním z římských vojevůdců, který trestal tímto trestem byl například vojevůdce Marcus Crassus během povstání gladiátorů zhruba v letech 73 př. n. l.¹²⁰

¹¹⁶ Dig. 49, 16, 11.

¹¹⁷ Dig. 48, 19, 14. „*Si miles ludicrum exercuit vel se in servitute cogi permisit, capite puniendus est.*”

¹¹⁸ MANN, Christian. *Militär und Kriegführung in der Antike*. München: Oldenbourg, 2013. s. 54.

¹¹⁹ JONATHAN, P. Roth. *The logistics of the Roman army at war (264 B.C.-A.D. 235)*. Columbia studies in the classical tradition, v. 23. Leiden: Brill, 1999. s. 149.

¹²⁰ WIKIPEDIA. *Dezimation*. In: Wikipedia: Die freie Enzyklopädie [online]. [cit. 2023-03-13]. Dostupné z: <https://de.wikipedia.org/wiki/Dezimation>.

Decimatio a *fustiarium* byly výjimečně udělované tresty, avšak velmi významné, neboť je možné vidět, že tento trest byl užíván i v dnešní moderní společnosti. Například v druhé světové válce v bitvě o Stalingrad docházelo k dezertaci části jednotek ruské armády. Velitel divize nechal vojáky seřadit a každého desátého muže zastřelil.¹²¹

Krutým způsobem bylo dále trestáno přeběhnutí k nepříteli nebo prozrazení vojenského tajemství. „*Transfugae ad hostes vel consiliorum nostrorum renuntiatores aut vivi exuruntur aut furcae suspenduntur.*“ Vojákům tak hrozilo upálení nebo pověšení na šibenici.¹²² Nebo dle Modestinuse: „*Is, qui ad hostem confugit et rediit, torquebitur ad bestiasque vel in furcam damnabitur, quamvis milites nihil eorum patiantur.*“ – Kdo by utekl k nepříteli, ale vrátil se, bude mučen a ponechán divokým zvířatům nebo popraven. Vojáci nebyli ze své podstaty trestáni mučením ani posláním na práce v dolech.¹²³ Mohli být prodáni do otroctví nebo vykázáni do vyhnanství.¹²⁴

Trest smrti se ukládal za řadu dalších vojenských provinění jako bylo vztáhnutí ruky na velitele či pokud voják ztratil svou zbraň nebo ji dokonce prodal. To samé platí v případě, že by konal mimo rozkaz svého nadřízeného nebo by se dokonce chtěl pokusit o sebevraždu. Existovala však výjimka z vyloučení trestnosti „*Qui se vulneravit vel alias mortem sibi conscivit, imperator Hadrianus rescripsit, ut modus eius rei statutus sit, ut, si impatientia doloris aut taedio vitae aut morbo aut furore aut pudore mori maluit, non animadvertatur in eum, sed ignominia mittatur, si nihil tale praetendat, capite puniatur. Per vinum aut lasciviam lapsis capitalis poena remittenda est et militiae mutatio irroganda.*“¹²⁵ – Hadriánův reskript stanovil, pokud se voják pokusí o sebevraždu nebo se jinak

¹²¹ BEEVOR, Antony. *Stalingrad: osudné obklíčení*. Přeložil Vladimír FUKSA. Praha: Beta-Dobrovský & Ševčík, 2003. s. 117.

¹²² Dig. 48, 19, 38.

¹²³ TUREČEK, Josef. *Světové dějiny státu a práva ve starověku*. Praha: Orbis, 1963. Právnícké edice. s. 485.

¹²⁴ BRAND, C. E. *Roman Military Law*. Austin: University of Texas Press, 1968. VitalSource edition. s. 106.

¹²⁵ Dig. 49, 16, 6, 7.

zraní v důsledku nemoci (potažmo vlivem nesnesitelných bolestí) a při činu by byl přistižen, má být se ctí propuštěn.¹²⁶

Mezi méně přísné tresty, které nekončily smrtí patřily například peněžité sankce charakteru různých pokut či krácení mezd. Zabavení opasku vojáka bylo nečestným propuštěním, což mělo dehonestující charakter, protože díky němu se jako voják definoval. Různé jednoduché tělesné tresty, kterými docházelo k bití. Degradace pro vojáka znamenala ztrátu peněz a prestiže.¹²⁷

4.6. Tresty postihující osobnost a postavení

4.6.1. Otroctví jako trest

Základní rozdíl mezi lidmi v římském období spočíval v rozdělení na svobodné (*liberi*) a otroky (*servi*). Otroek nemohl být osobou svobodnou, neboť byl považován za věc (*res*). Nebyl způsobilý být subjektem práv a povinností, tj. neměl právní osobnost. „*Servus nullum caput habet.*“ Nemůže tak být obligačně zavázán, nabývat práv majetkových, ani vystupovat jako jedna ze stran při soudním jednání anebo být součástí rodinných poměrů právních.¹²⁸

4.6.1.1. Zotročení jako trest pro hrubé porušení občanských povinností

Jednou z možností, kdy se občan římského státu mohl stát otrokem, bylo zotročení v důsledku nesplnění veřejnoprávních povinností. „*Maxima est capitis deminutio, cum aliquis simul et civitatem ez libertatem amittit; quae accidit incensis, qui ex forma censuali venire iubentur.*“¹²⁹

¹²⁶ Vlastní překlad.

¹²⁷ ROSS, Cowan a Angus MCBRIDE. *Römische Legionäre: Republik (58 v. - 68 n. Chr.) und Kaiserreich (161 - 284 n. Chr.)*. Königswinter, 2007. s. 24-26.

¹²⁸ HEYROVSKÝ, Leopold. *Dějiny a systém soukromého práva římského*. 6. vyd. V Bratislavě: Nákladem Právnické fakulty University Komenského, 1927. Knihovna Právnické fakulty University Komenského v Bratislavě. s. 64.

¹²⁹ Gai. Inst, 1, 160.

Při kapitisdeminuci dochází k úplné ztrátě občanských práv a svobod římského občana. Stane se tak, když se onen občan nedostaví k cenzu a proto je na příkaz úředníka prodán do otroctví.¹³⁰

Tento občan se tak vyhýbal například daňovým povinnostem či se nedostavil k vojenskému odvodu – „*Gravius autem delictum est detrectare munus militiae quam adpetere: nam et qui ad dilectum olim non respondebant, ut proditores libertatis in servitutum redigebantur.*“¹³¹

Pro římskou společnost bylo však nevhodné, aby se římský občan stal otrokem na vlastním území, tak se trest prováděl prostřednictvím prodeje občana do ciziny. Tento trest v období republiky upadal a v císařství cenzus zanikl.¹³²

4.6.1.2. Zotročení dlužníka

Zotročení dlužníka je projevem soukromého práva obligačního, kdy věřitel půjčil určitou částku dlužníkovi. Ten ji měl povinnost za sjednaných podmínek vrátit. Pokud se tak nestalo včas, věřitel mohl vůči dlužníkovi vznést žalobu v soukromém řízení. Pokud soud vydal rozhodnutí v jeho prospěch, byla dlužníkovi dána třiceti denní lhůta na poskytnutí plnění. Pokud dlužník i tak dluh nesplatil, mohl jej praetor na návrh věřitele převést do jeho moci. Trest byl obdobou vazby, která trvala až šedesát dní. V průběhu třech následujících trhových dní byl dlužník předveden před praetora a věřitel oznámil dlužnou částku. Třetí trhový den dlužníka odsoudili na smrt nebo ho mohl věřitel prodat jako otroka do ciziny tzv. za Tiber.¹³³

Jednalo se o tzv. personální exekuci v důsledku které dlužník odpovídá za splnění závazku nejen svým majetkem, ale také celou svojí osobou. Uspokojení závazku představovala osoba dlužníka. V důsledku ponížení občana Říma se tato

¹³⁰ Vlastní překlad.

¹³¹ Dig. 49, 16, 4, 10.

¹³² GREGOR, Martin. *Základy římského práva: historický úvod, pramene a subjekty*. Praha: Leges, 2022. Student (Leges). s. 199.

¹³³ SKŘEJPEK, Michal. *Texty ke studiu římského práva*. Praha: Orac, 2001. Výběrové texty. s. 33.

forma vzniku otroctví zrušila Poeteliovým zákonem přibližně roku 326 př. n. l. (v období římské republiky).¹³⁴

Podobně byli trestáni zloději chycení při zjevné krádeži (*furtum manifestum*). Na tento čin odkazuje *Lex duodecim tabularum* v osmé tabuli, kde je stanoveno: „Ti zloději, kteří byli dopadeni při činu, budou zbičováni a přiřknouti tomu, u koho kradli. Pokud však jimi byli již otroci, byli svrženi z Tarpejské skály. Nedospělci by byli zbičováni a povinni nahradit škodu.“¹³⁵

4.6.1.3. Zotročení jako trest rozhodnutím soudu

Výše zmíněné tresty v rámci otroctví již v období císařství neexistovaly. Zotročení občana však přetrvávalo za určitá provinění z rozhodnutí soudu v důsledku trestního řízení. Ukládal se zpravidla osobám s nižším postavením (*personae humiles*). Soudce tak mohl odsoudit pachatele do pozice otroka na nucené práce. Jednalo se například o práci v dolech, která byla jednou z nejtvrděších forem výkonu tohoto trestu, mírnější formou byly pomocné práce v dolech (*ad opus metalli*) či stavění silnic. Nejmírnější formou byla pomoc při stavbě veřejných cest a budov (*ad opus publicum*). Další formou „nucených prací“ mohlo být odsouzení otroka k smrti v rámci veřejných her *ad gladium* (boj v gladiatorské aréně) či *damnatio ad bestia* (boj s divokými šelmami). Tuto formu zrušil císař Konstantin Veliký v důsledku obecného zrušení trestu *ad gladium* a *damnatio ad bestia*.¹³⁶

Rozhodnutím soudu se odsouzený pachatel stal majetkem státu včetně majetku se kterým disponoval.¹³⁷ Zmírnění trestu z majetkového hlediska přišlo za císaře Antonina Pia, který pohlížel na pachatele, kteří vykonávají svůj trest,

¹³⁴ GREGOR, Martin. *Základy římského práva: historický úvod, pramene a subjekty*. Praha: Leges, 2022. Student (Leges). s. 200-201.

¹³⁵ SKŘEJPEK, Michal. *Lex et ius: zákony a právo antického Říma*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2018. s. 36.

¹³⁶ GREGOR, Martin. *Základy římského práva: historický úvod, pramene a subjekty*. Praha: Leges, 2022. Student (Leges). s. 204-205.

¹³⁷ Ibid.

nikoliv jako na otroky státní pokladny.¹³⁸ Odsouzený však stále ztrácel z titulu zotročení občanství a rodinu včetně moci otcovské – *capitis deminutio*).¹³⁹ Existovala i možnost uvržení do otroctví jen dočasně. Po nějaké době opět mohl získat svobodu.¹⁴⁰ Vznik otroctví z rozhodnutí soudu v trestním řízení vyloučil až císař Justinián, který zrušil trest nucených prací.¹⁴¹

4.6.1.3. Zotročení jako trest dle tzv. *Senatusconsultum Claudianum*

Za vlády císaře Claudia bylo vydané zvláštní usnesení senátem, které postihovalo svobodné ženy, které se oddávaly pohlavnímu styku s otrokem. Vlastníku otroka tak vzniklo právo zotročit cizí svobodnou ženu. V případě, že by ji otrok stihl oplodnit, tak výše zmíněné usnesení umožnilo ženě uzavřít dohodu s vlastníkem otroka tak, že zůstane svobodnou, ale její narozené dítě mu poté případně jako otrok.¹⁴² Tento trest zrušil císař Hadrián, neboť cítil zásadu, týkající se postavení novorozence: „Svobodná žena může rodit jen svobodné děti, nikoliv otroky.“¹⁴³

¹³⁸ Dig. 49, 14, 12. „*In metallum damnatis libertas adimitur; cum etiam verberibus servilibus coercentur. Sane per huiusmodi personam fisco nihil adquiri divus Pius rescripsit: et ideo quod legatum erat ei, qui postea in metallum damnatus erat, ad fiscum non pertinere rescripsit magisque ait poenae eos quam fisci servos esse.*“

¹³⁹ KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. Praha: C.H. Beck, 1995. Beckovy právnické učebnice. s. 69-70.

¹⁴⁰ BARTOŠEK, Milan. *Encyklopedie římského práva*. 2. přeprac. vyd., (V nakl. Academia vyd. 1.). Praha: Academia, 1994. s. 252.

¹⁴¹ GREGOR, Martin. *Základy římského práva: historický úvod, pramene a subjekty*. Praha: Leges, 2022. Student (Leges). s. 205.

¹⁴² Gaï. Inst. 1, 84 a 1, 91. „*Ecce enim ex senatus consulto Claudiano poterat civis Romana, quae alieno servo volente domino eius coirit, ipsa ex pactione libera permanere, sed servum procreare; nam quod inter eam et dominum istius servi convenerit ex senatus consulto ratum esse iubetur. Sed postea divus Hadrianus iniquitate rei et inelegantia iuris motus restituit iuris gentium regulam, ut cum ipsa mulier libera permaneat, liberum pariat. Item si qua mulier civis Romana praegnas ex senatus consulto Claudiano ancilla facta sit ob id, quod alieno servo invito et denuntiante domino eius coierit, complures distinguunt et existimant, si quidem ex iustis nuptiis conceptus sit, civem Romanum ex ea nasci, si vero volgo conceptus sit, servum nasci eius, cuius mater facta esset ancilla.*“

¹⁴³ Just. Cod. 7, 24.

4.6.1.4. Revocatio in servitute

Jednalo se o trest zotročení pro nevděk (neslušné chování). Týkal se bývalých otroků (*libertinus*) propuštěných na svobodu, kteří porušili svoje povinnosti vůči svému patronovi. Patron je tak mohl opětovně zotročit. Mohl také uložit mírnější tresty jako pokárání, pokutu, zbičování či je odsoudit k práci v dolech.¹⁴⁴ Se vznikem *Lex Aelia Sentia* se mohli někteří propuštěnci stát opět otroky v důsledku porušení povinnosti zdržet se do stého milníku od Říma.¹⁴⁵

4.6.1.5. Dočasné zotročení

Spíše bych situaci definoval jako obdobu „vazby či detence“, ale z hlediska kontextu trestů v rámci otroctví ji také vymezím. Jednalo se o alternativní trest následkem spáchání určitého deliktu. Osoby postižené tak nebyli v pravém slova smyslu otroci jako takoví. Například situace, kdy se syn dopustil protiprávního jednání vůči třetí osobě a jeho otec (*pater familias*) namísto, aby uhradil vzniklou škodu, tj. trestem by tak byla například peněžitá sankce, vydal svého syna poškozenému, aby mu škodu vynahradil.¹⁴⁶

4.6.2. Trestní vazba (vězení)

V dnešní moderní společnosti vnímáme vězení jako nejzákladnější způsob potrestání pachatelů závažných trestných činů. V římském období bylo pojetí vězení značně odlišné, neboť zaujímal funkci především donucovací a zajišťovací, čímž se vězení blížilo spíše definici dnešní vazby. Nelze však říci, že by se terminologicky nerozlišovalo mezi vazebním zadržením a vězením (žalářem), neboť existoval trest v okovech (*vincula*). Za období od začátku Říma až po římské císařství se však nejednalo o formální způsob potrestání za protiprávní čin, i přesto, že využití v praxi bylo odlišné. V důsledku absence lhůt

¹⁴⁴ KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. Praha: C.H. Beck, 1995. Beckovy právnické učebnice. s. 61.

¹⁴⁵ Gai. Inst. 1, 27.

¹⁴⁶ KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. Praha: C.H. Beck, 1995. Beckovy právnické učebnice. s. 62.

či jejich nedodržování docházelo často i k doživotnímu zajištění. Proto lze z praktického hlediska vazbu či vězení posuzovat jako trest.¹⁴⁷

Využití tohoto „trestu“ podléhalo uvážení úředníků (vycházelo z koerční pravomoci) a uplatnilo se i v osobní exekuci v případě neplnění závazků z rozhodnutí. Zadržení tak například umožňovalo dosáhnout uspokojení věřitele nebo jako prevence zadržení odsouzeného před útekem v důsledku výkonu trestu smrti. „*Si confessus fuerit reus, donec de eo pronuntietur, in vincula publica coiciendus est.*“ – Pokud by se obžalovaný přiznal, byl by uvržen do vězení, dokud nad ním nebude vynesena rozsudek.¹⁴⁸ V případě, že by se nepřiznal, rozhodl by prokonsul, zda má být poslán do vězení, předán vojsku k hlídání či svěřen svým ručitelům. Tomuto rozhodnutí by však muselo podléhat zvážení povahy protiprávního činu, z něhož je obviněn, podle hodnosti obviněného a žalobce a dle svých nejlepších možností s domněním nevinou obviněného. Obviněný tak neměl být zbaven věcí do vynesení rozsudku.¹⁴⁹

Postupem času vlivem úpadku státní moci a společenské nutnosti se úpravě vězení věnovala větší pozornost. Za provozování soukromého vězení (*carceres privati*) hrozil trest smrti. Kvalifikovalo se jako velmi ohavný zločin (*nefandissimum scelus*) a jako trestný čin urážky majestátu (za císaře Zenona). Podmínky ve vězení byly pro obviněné kruté, často nebylo ani místa k ulehnutí, nýbrž museli stát. Nedostatečná byla strava a docházelo i k bití. Smrt tak často přišla ještě dříve, než byl vynesena rozsudek.¹⁵⁰

V rámci zajištění se často využívala tortura, tj. mučení k prokázání viny. Původně se *tortura* používala pouze proti otrokům, kteří byli žalováni nebo vyslýcháni, avšak za císařství se začala používat i na svobodných občanech. Nejdříve se využívala jen při některých trestných činech, kterými byly obzvlášť

¹⁴⁷ BĚLOVSKÝ, Petr a Kamila STLOUKALOVÁ, ed. *Caro amico: 60 kapitol Michala Skřejpka, aneb, Římské právo napříč staletími*. Praha: Auditorium, 2017. s. 106.

¹⁴⁸ Dig. 48, 3, 5.

¹⁴⁹ TUREČEK, Josef. *Světové dějiny státu a práva ve starověku*. Praha: Orbis, 1963. Právnícké edice. s. 478.

¹⁵⁰ TUREČEK, Josef. *Světové dějiny státu a práva ve starověku*. Praha: Orbis, 1963. Právnícké edice. s. 478.

těžké trestné činy, například urážka proti majestátu. Později se tortura začínala využívat zpravidla ve všech případech.¹⁵¹

4.6.3. Vyhnanství

Na institut vyhnanství nelze pohlížet jako na ucelený trest zohledňující jedinou formu trestu, neboť existovalo více forem vyhnanství. Římské právo rozlišovalo tři podoby: *exilium*, *deportatio* a *relegatio*.¹⁵²

Osoba postihnutá exilem odcházela do vyhnanství. Označoval se tím jak nucený tak dobrovolný odchod. Důsledkem exilu pozbyl římský občan římské občanství (*capitis deminutio media*) a zároveň mu byl zkonfiskován veškerý jeho majetek vydáním tzv. zákazu vody a ohně. Ve starším období odcházel před vynesemím rozsudku, v době pozdější i po jeho vynesení. Odchodem se také často vyhnul trestnímu odsouzení. Zároveň se však nesměl vrátit zpět na římské státní území, neboť byl prohlášen za psance. Trest mohl být za republiky prominut zákonem a za císařství udělením císařské milosti. Dle *iure postliminii* (návrtné právo) došlo k opětovnému nabytí občanských práv.

Vedle exilu se vyvinulo *deportatio* (vyhoštění, vyobcování) a *relegatio* (dočasné vypovězení). Nejtvrdším trestem vyhnanství bylo *deportatio in insulam*, tj. deportace na ostrov.¹⁵³ O deportaci se například zmiňuje Tacitus Publius Cornelius ve svém dílu *Letopisy*. Dle zvyků předků měl být Serenus potrestán vyhnáním na ostrov. Jednalo se o ostrovech Gayar či Donousa. Z důvodu nedostatku vody byl návrh nepřijat, neboť smyslem vyhnanství není přímá smrt, ale má mu být ponechán holý život a k životu mu mají být poskytnuty základní potřeby, včetně vody. Proto byl odvezen na Amorgos.¹⁵⁴ Tímto ztratil občanství i

¹⁵¹ Ibid. 489.

¹⁵² History of Roman Exile. In: Ovid Censorship. Colby College Libraries, [cit. 2023-03-18]. Dostupné z: <https://web.colby.edu/ovid-censorship/exile/history-of-roman-exile/>.

¹⁵³ TUREČEK, Josef. *Světové dějiny státu a práva ve starověku*. Praha: Orbis, 1963. Právnické edice. s. 478-479.

¹⁵⁴ TACITUS, Publius Cornelius, HARTMANN, Antonín, ed. *Letopisy*. 3., přeprac. Vyd. / připravil Antonín Hartman. Autor úvodu Jan BURIAN, přeložil Antonín MINARÍK. Praha: Svoboda, 1975, 193 s.

svobodu (*capitis deminutio maxima*), protože deportace byla vždy natrvalo: „*Deportatio non fit ad tempus*.“¹⁵⁵ Jiný případem byl proprétor C. Verres, který vydíral sicilskou provincii. Na žádost občanů byl Verres uznán z vyděračství a poslán do vyhnanství, odkud se nesměl vrátit zpět do provincie.¹⁵⁶

Relegatio (vypovězení) je mírnější formou vyhnanství. Hlavním rozdílem mezi vypovězením a vyhoštěním spočíval v tom, že vypovězený si ponechával občanská práva a zpravidla i majetek. Často se totiž vypovězení udělovalo jen na určitou dobu, výjimečně na doživotí. Dle Callistratuse císař Hadrianus trestal osoby, které byli usvědčeny z činu zabránění cizí půdy, při kterém došlo k přemístění hraničních kamenů, posláním do *relegatia*. Trest se však odlišoval v závislosti na osobním postavení i skutku. Mladší osoby byly vyhnány na dobu delší, zatímco osoby starší na dobu kratší.¹⁵⁷

Jiným činem, za který byla deportace též udělena je případ toho, kdo zhýrál vdovu nebo ženu provdanou za jiného, s kterou nemohl uzavřít manželství, byl deportován na ostrov.¹⁵⁸ Podobně byli trestáni žháři, kteří ve městě založili požár domu z nepřátelství a patřili ke společenské vrstvě výše postavených (*henostiores*).¹⁵⁹

Dočasné vypovězení bylo uděleno například za Ceasarovy politické intriky (poprava katilinovců). Marcus Tullius Cicero byl vypovězen, ale po půldruhém

¹⁵⁵ Dig. 48, 22, 17.

¹⁵⁶ TUREČEK, Josef. *Světové dějiny státu a práva ve starověku*. Praha: Orbis, 1963. Právnícké edice. s. 479. a k tomu Dig 48, 22, 15.

¹⁵⁷ Dig. 47, 21, 2. „Quin pessimum factum sit eorum, qui terminos finium causa positos propulerunt, dubitari non potest. De poena tamen modus ex condicione personae et mente facientis magis statui potest: nam si splendidiore personae sunt, quae convincuntur, non dubie occupandorum alienorum finium causa id admiserunt, et possunt in tempus, ut cuiusque patiatu aetas, relegari, id est si iuvenior, in longius, si senior, recisius. Si vero alii negotium gesserunt et ministerio functi sunt, castigari et ad opus biennio dari.“

¹⁵⁸ Dig. 48, 18, 5. „Si quis viduam vel alii nuptam cognatam, cum qua nuptias contrahere non potest, corruperit, in insulam deportandus est, quia duplex crimen est et incestum, quia cognatam violavit contra fas, et adulterium vel stuprum adiungit.“

¹⁵⁹ Pau. Sent. 5, 20, 1. „Qui casam aut villam inimicitiarum gratia incederunt, humiliores in metallum aut in opus publicum damnantur, honestiores in insulam relegantur.“

roce na základě zákona rehabilitován a navrácen zpět do Říma. Došlo tak k navrácení jeho postavení (*postliminium*).¹⁶⁰

4.6.4. Poena cullei

Trest se původně ukládal za vraždu, poté za *patricide*, tj. úmyslné zabití vlastního otce. Viníkem bylo dítě či děti zavražděného. Postupem času se kvalifikoval jako *parricidium*, čímž se protiprávnost rozšířila na většinu rodiny (matka, otec, děd, babička)¹⁶¹. Zavraždění otce je však tou nejzávažnější formou.

O ukládání *poena cullei* pojednává například Modestinus: „*Poena parricidii more maiorum haec instituta est, ut parricida virgis sanguineis verberatus deinde Culleo insuatur cum cane, Gallo Gallinaceo et Vipera et Simia: deinde in mare profundum Culleus iactatur. Hoc ita, si mare proximum sit: alioquin bestiis obicitur secundum divi Hadriani constitutionem.*“¹⁶²

Podstata trestu spočívala v zašití viníka do koženého pytle spolu se zvířaty, kterými bývali: pes, had (zmiije), opice či kohout a poté byl vhozen do moře. Často byl viník před vhozením do pytle zbičován či zbit, dokud nezačal krváčet. Za císařství existovala alternativa tohoto trestu v podobě předhození šelmám v aréně. S příchodem císaře Hadriana se od trestu upustilo, avšak za císaře Justiniána byl znovu zaveden a zároveň tímto trestem mohl být postihnut i otec rodiny. Zrušení trestu přišlo až kolem devátého století.

Pompeiův zákon o parricidiích umožnil trestat otcovraždu způsobem, kdy byl na místo vhození do moře viník předhazován šelmám či upalován - „*Lege Pompeia de parricidiis tenentur qui patrem matrem avum aviam fratrem sororem patronum patronam occiderint, etsi antea insuti culleo in mare praecipitabantur, hodie tamen vivi exuruntur vel ad bestias dantur.*“¹⁶³

¹⁶⁰ TUREČEK, Josef. *Světové dějiny státu a práva ve starověku*. Praha: Orbis, 1963. Právnické edice. s. 479.

¹⁶¹ Dig. 48, 9, 9, 1.

¹⁶² Dig. 48, 9, 9, pr.

Definici tohoto trestu zmiňuje i Císař Constantinus Augustus vikáři Afriky Verinovi, který hovořil, že ten, kdo uspíší osud otce či syna nebo jiné osoby blízké, čímž se dopustí otcovraždy, nebude předán meči ani ohni či jinému slavnostnímu trestu, ale bude zašit do pytle spolu s hady a vhozen do vody či moře.¹⁶⁴ Zvláštností tohoto trestu je, ač se po rozpadu římské říše na území byzantské říše zrušil, jeho modifikace se udržely v Evropě až do pozdního novověku, neboť existují dochované případy jeho použití například na území dnešního Saska v období 18. století.¹⁶⁵

4.7. Majetkové tresty

4.7.1. Pokuty a náhrada škody

Náhrada škody zastávala důležitou roli v právu soukromém jak v rámci závazků z kontraktů, tak v římském trestním právu soukromém v oblasti protiprávních činů, resp. deliktů, neboť s pokutami do určité míry souvisí. Nejprve je důležité sdělit, že v případě deliktů není primární následek náhrada škody, nýbrž jen trest, peněžitého charakteru (pokuta), která nastupuje na místo nevykonané soukromé pomsty. Případně poškozenému. Následkem deliktu je však vždy závazek k odškodnění, tj. nahrazení způsobené škody majetkovým trestem (peněžní plnění). Zmínka o zahrnutí náhrady škody jako určitého druhu trestu můžeme nalézt v Zákonu dvanácti desek v nezařaditelných fragmentech.¹⁶⁶ V části osmé nalezneme pojednání o sáhnutí k odvetě poškozeným, pokud se s pachatelem nedohodnou na urovnání vzniklé újmy „*Jestliže zlomí končetinu a nedohodne se s ním, ať sáhne k odvetě.*“¹⁶⁷

¹⁶³ SKŘEJPEK, Michal. *Lex et ius: zákony a právo antického Říma*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2018. s. 134.

¹⁶⁴ Ibid. s. 162.

¹⁶⁵ NORRIS, Shawn, Thomas. *Poena Cullei: Punishment Like No Other* [online]. LinkedIn, 2018 [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: <https://www.linkedin.com/pulse/poena-cullei-punishment-like-other-shawn-thomas-norris>

¹⁶⁶ SKŘEJPEK, Michal. *Texty ke studiu římského práva*. Praha: Orac, 2001. Výběrové texty. 51.

¹⁶⁷ SCHELLE, Karel. *Vývoj trestního řízení*. Ostrava: Key Publishing, 2012. Právo (Key Publishing). s. 6.

Osoba, která se cítila být dotčena si mohla nárokovat pouze soukromou pokutu, jak už vychází z podstaty deliktů práva soukromého (vyjma těch, které se za císařství staly zločiny). Soukromá pokuta tak měla charakter soukromoprávního trestu. Poškozený si nárok mohl vymáhat prostřednictvím civilního procesu.¹⁶⁸ Trest se určil pevnou sumou nebo podle hodnoty předmětu sporu či spravedlivým uvážením soudce.

Nemohl si však nárokovat žádné sekundární plnění například odškodnění. Bylo to dáno tím, že pokuta se stanovila takovým způsobem, že zahrnovala i případnou náhradu škody a zároveň povaha deliktu vylučovala možnost domáhat se *kondikce*, neboť na ni neměl poškozený z deliktního práva nárok. Existovaly však výjimky, kdy byla náhrada škody vedle pokuty přiznána (*reipersecutionem*). Samotnou náhradu škody, jak již bylo zmíněno v pojednání o deliktech, prosazoval až císař Justinián. Pokuty se řídily objemem škody, zpravidla tak obsahovaly násobky škody. Často kryla pokuta i újmu immateriální.¹⁶⁹

Jiný příkladem pokut můžeme nazvat tzv. konvenční pokuty. Jedná se o situace, kdy si věřitel formálním verbálním kontraktem (*stipulace*) vymohl od dlužníka slib plnění určitého obnosu peněz jako trest v případě nesplnění smluvních povinností. Tyto pokuty měly i praktické (motivační) hledisko při kontraktech, neboť poškozený nemusel dokazovat výši vzniklé škody, ale žaloval přímo slíbenou částku.¹⁷⁰

Před vznikem peněz byly pokuty ukládány v kusech zvířat, zpravidla se jednalo o dobytek, ovce a voly. Pokud bychom chtěli vyčíslit hodnotu zvířete na plnění peněžní, tak vůl byl hodnocen stem assů a ovce deseti assy. Před Zákonem dvanácti desek byla stanovena nejvyšší hranice pokut na dvě ovce a třicet volů, což by v přepočtu bylo tři tisíce dvacet assů.¹⁷¹

¹⁶⁸ FÖLDI, András, HAMZA, Gábor. *A római jog története és intézicái*. 15. vydání. Nemzeti Tankönyvkiadó, 2010. s. 556.

¹⁶⁹ SOMMER, Otakar, SPÁČIL, Jiří, ed. *Učebnice soukromého práva římského*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011. Klasická právníká díla (Wolters Kluwer ČR). s. 31.

¹⁷⁰ KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. Praha: C.H. Beck, 1995. Beckovy právníké učebnice. s. 226.

¹⁷¹ TUREČEK, Josef. *Světové dějiny státu a práva ve starověku*. Praha: Orbis, 1963. Právníké edice. s. 458.

4.7.2. Inuria

Podle Zákona dvanácti desek, osmé desky se urážka na cti trestala dle různých okolností. Například zlomil-li pachatel svobodnému ruku nebo holou kost, byl povinen zaplatit tři sta sesterciů, pokud byl poškozeným otrok sto padesát sesterciů. Obecně platilo, že pachatel, který způsobil druhému příkoří byl pokutován dvaceti pěti sestercii.¹⁷²

4.7.3. Furtum et rapina

Pachatel zjevné krádeže (*furtum manifestum*) byl potrestán hrdelním trestem podle Zákona dvanácti desek, avšak v pozdějších dobách se od tohoto způsobu potrestání pachatelů ustupovalo vzhledem k příkrostiti trestu a nahradila ho vydáním praetorského ediktu žaloba na čtyřnásobek (zohlednila tak i náhradu škody) a to jak proti osobě pachatele tak i otrokovi – „*Sed postea inprobata est asperitas peneae et tam ex servi persona quam ex liberi quadrupli actio praetoris edicto constituta est.*“¹⁷³ Nezjevná krádež (*furtum nec manifestum*) zůstávala trestána žalobou na dvojnásobek ceny věci. V případě odcizeného zboží či věci, ke kterému došlo za použití síly (*rapina*) se poškozený mohl domáhat vydání čtyřnásobku hodnoty věci.¹⁷⁴

Zvláštním případem se pokutovala odpovědnost za zabránění věci v rámci manželství, vycházející z manželské úcty. V důsledku manželské úcty nemohl manžel žalovat manželku, která mu odnesla věc z krádeže, poškozený se mohl bránit jen zvláštní žalobou (*actio rerum amotarum*) na peněžitou částku, která odpovídala hodnotě „odnesené věci.“¹⁷⁵

¹⁷² SKŘEJPEK, Michal. *Lex et ius: zákony a právo antického Říma*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2018. s. 34.

¹⁷³ GAIUS. *Učebnice práva ve čtyřech knihách*. Přeložil Jaromír KINCL. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. s. 232-233.

¹⁷⁴ Dig. 47, 8, 1. „Qui rem rapuit, et furti nec manifesti tenetur in duplum et vi bonorum raptorum in quadruplum. Sed si ante actum sit vi bonorum raptorum, deneganda est furti: si ante furti actum est, non est illa deneganda, ut tamen id quod amplius in ea est consequatur.“

¹⁷⁵ DAJCZAK, Wojciech, Tomasz GIARO a Franciszek LONGCHAMPS DE BÉRIER. *Právo římské: základy soukromého práva*. Olomouc: Iuridicum Olomoucense, 2013. s. 387.

Furtum conceptum (krádež se svědky) a *furtum oblatum* (krádež přineseným) zahrnoval i přes odlišnou povahu věci stejný trest, pokutu trojnásobku hodnoty věci.¹⁷⁶

4.7.4. *Damna inuria datum*

Jednotlivý výčet pokut můžeme nalézt například v *Lex Aquila*, který zmiňuje protiprávní poškození cizí věci, kdy pachatel protiprávně usmrtil cizího otroka, otrokyni či cizí státní čtyřnohé zvíře, musel dát vlastníkovvi tolik asů podle nejvyšší hodnoty věci v tom roce. Zároveň má být podána proti popírajícímu žaloba na dvojnásobek. Nejvyšší hodnotu v tom roce rozumíme rokem usmrcení (zničení) živé věci. V praxi byl prvně pachatel vyzván k peněžitému plnění, pokud tak neučinil, poškozený uplatnil žalobu na náhradu škody. Často tak poškozený mohl dostat vyšší plnění než byla hodnota zničené či poškozené věci.¹⁷⁷

4.7.5. Městské právo dle *Lex Malacitana*

Veřejné prohřešky se pokutovaly poměrně přísně. *Lex Malacitana* stanovil pokutu deseti tisíců sestericů tomu, kdo by chtěl rušit shromáždění lidu municipia Flavia Malacitana. Podle tohoto zákona byly přísně pokutovány také bourané stavby bez povolení většiny přítomných členů městské rady, které nikdo nezamýšlel do příštího roku obnovit. Pokuta byla stanovena ve výši hodnoty věci. Je však zajímavé, že žalobu na výše zmíněné činy mohl podat každý občan municipia.¹⁷⁸

¹⁷⁶ GAIUS. *Učebnice práva ve čtyřech knihách*. Přeložil Jaromír KINCL. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. s. 233.

¹⁷⁷ *Digesta, neboli, Pandekty: vybrané části = Digesta, seu, Pandectae : fragmenta selecta*. Přeložil Peter BLAHO, přeložil Jarmila BARTOŠÍKOVÁ, přeložil Michal SKŘEJPEK, přeložil Jakub ŽYTEK, přeložil Radek ČERNOCH. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2019. Fontes iuris romani. ISBN 978-80-246-3063-2. s. 463.

¹⁷⁸ SKŘEJPEK, Michal. *Lex et ius: zákony a právo antického Říma*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2018. s. 148.

4.7.6. Quasi-delictum

Justiniánské instituce pojednávají ve čtvrté knize pátém titulu o odpovědnosti soudce za protiprávní jednání způsobené neopatrností vnesením rozsudku ve svém vlastním sporu, čímž se dopustil činu, připomínající delikt. Pokud by tak bylo prokázáno, byl by odsouzen k pokutě.

Podobně bude trestán ten, z jehož vlastního či pronajatého bytu bude něco vyhozeno nebo vylito ven a způsobí tím někomu škodu, bude pokutován. V případě pádu zavěšeného předmětu, který by něco poškodil, bude pokutován deseti aurei. Dalším příkladem těchto „jakoby“ deliktů se týkal například osoby, která odmítla převzít odpovědnost za způsobený následek. Podle této situace by poškozený mohl podat žalobu na dvojnásobek způsobené škody. Při nahodilém zabití svobodného stanovili pokutu padesát aureů. Pokud přežil s újmou na zdraví, bylo na uvážení soudce, jakou náhradu škody by stanovil. Nicméně při výměře musel zohlednit výdaje spojené s lékařem, případným léčením a možnou ztrátou výtěžku v důsledku zranění.¹⁷⁹

¹⁷⁹ SKŘEJPEK, Michal. *Lex et ius: zákony a právo antického Říma*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2018. s. 296-297.

5. Závěr

Tato diplomová práce se zabývala *Tresty v římském právu*. Hlavním cílem práce bylo detailně analyzovat jednotlivé tresty v římském právu, včetně historického kontextu římského práva trestního od doby královské až po císařství s vysvětlením jednotlivých protiprávních činů této doby.

Během zkoumání této problematiky si můžeme uvědomit, že tresty v římském právu nebyly pouze způsobem, jak potrestat viníka, ale také prostředkem, jak udržet pořádek v tehdejší společnosti a chránit občany před bezprávím a násilím.

Hlavní část práce začíná pojednáváním o historickém kontextu vývoje trestního práva římského, kde podrobněji rozebíráme utváření jednotlivých orgánů od úplně primitivního charakteru „předstátní“ společnosti, kdy měla moc v rukou jediná autorita (král) a dbalo se především na ochranu náboženských hodnot, zatímco oblast soukromou si spravoval každý občan svépomocí, až po vytvoření relativně vyspělého státního aparátu začínající obdobím republiky, kde již docházelo k decentralizaci pravomocí krále na jednotlivé magistratury. V období císařství došlo k určitému návratu centralizace moci, avšak nelze hovořit o úplném návratu k předstátní společnosti.

Kapitola Protiprávní činy shrnuje jednotlivé protiprávní činy, kterých se mohl římský občan dopustit. Jsou zde vysvětleny delikty, zločiny a činy, připomínající delikty.

Kapitola Tresty v římském právu vymezuje podle povahy činu jednotlivé tresty a způsoby jejich ukládání, včetně vymezení samotného trestu, jak byl chápán tehdejší dobou.

Při analýze této práce jsme získali hlubší pochopení trestního práva v římské společnosti a také objevili určité podobnosti mezi římským trestním právem a moderními právními systémy. Některé z trestů, které byly v římské době

používány, byly používány i v pozdějších dobách jako například *poena cullei* na území dnešního Saska nebo až dodnes. Například modifikovaná podoba skutkové podstaty krádeže.

Osobně mě však mrzí, že se problematice římského trestního práva věnovala poměrně malá pozornost v porovnání s římským právem soukromým. Možná je to tím, že staří Římané kladli důraz spíše na právo soukromé a neměli potřebu právo veřejné podrobněji definovat. Další možností je samozřejmě menší rozsah dochovaných pramenů. Důkaz můžeme spatřit v justiniánských Digestech, kde se z padesáti knih výhradně věnují trestní oblasti pouze dvě knihy a to kniha čtyřicátá sedmá o soukromých deliktech a čtyřicátá osmá o veřejných deliktech.

6. Resumé

This diploma thesis deals with Punishments in Roman Law. The main aim of the thesis is to analyze in detail the individual punishments in Roman law, including the historical context of Roman criminal law from the royal time to the empire with an explanation of individual illegal acts of this period.

The main part of the thesis begins with the historical context of the development of Roman criminal law, where the formation of individual bodies from the completely primitive character of the "pre-state" society, when power was in the hands of a single authority (king) and care was taken primarily to protect religious values, while the private sphere was administered by each citizen himself, to the formation of a relatively advanced state apparatus from the period of the Republic, Where the powers of the king were already decentralized to individual judges. In the period of the Reich there was a certain return of centralization of power, but there can be no question of a complete return to a pre-state society.

The chapter Unlawful Acts summarizes the individual unlawful acts that a Roman citizen may have committed. Crimes, crimes and acts resembling delicts are explained.

The chapter Punishments in Roman Law defines individual punishments and the ways in which they are imposed according to the nature of the offence, including the definition of the punishment itself as it was understood at the time.

Seznam použitých zkratk

Dig.	Digesta seu Pandectae.
Gai. Inst.	Gaius: Institutionum commentarii quattuor.
Just. Cod.	Codex Iustinianus.
Just. Inst.	Institutiones seu elementa Iustiniani.
Paul. Sent.	Julius Paulus Prudentissimus: Sententiae.

Seznam použitých pramenů

Literatura

ARCHI, G., G., M. DAVID, E., LEVY, R., MARCHIAL, H., L., W., NELSON.
Pauli Sententiarum Fragmentum Leidense. Leiden. E. J. Brill. 1956.

BARTOŠEK, Milan. Encyklopedie římského práva. 2. přeprac. vyd., (V nakl. Academia vyd. 1.). Praha: Academia, 1994. ISBN 80-200-0243-X.

BARTOŠEK, Milan. Škola právníckého myšlení. Praha: Karolinum, 1993. ISBN 80-7066-579-3.

BARTOŠEK, Milan. Dějiny římského práva: (ve třech fázích jeho vývoje). 2., přeprac. vyd. Praha: Academia, 1995. ISBN 80-200-0545-5.

BĚLOVSKÝ, Petr a Kamila STLOUKALOVÁ, ed. Caro amico: 60 kapitol Michala Skřejpka, aneb, Římské právo napříč staletími. Praha: Auditorium, 2017. ISBN 978-80-87284-64-3.

DAJCZAK, Wojciech, Tomasz GIARO a Franciszek LONGCHAMPS DE BÉRIER. Právo římské: základy soukromého práva. Olomouc: Iuridicum Olomoucense, 2013. ISBN 978-80-87382-41-7.

DAVID, Johnston. The Cambridge Companion to Roman Law. Edinburgh: Faculty of Advocates, 2015. ISBN 9780521719940.

Digesta, neboli, Pandekty: vybrané části = Digesta, seu, Pandectae : fragmenta selecta. Přeložil Peter BLAHO, přeložil Jarmila BARTOŠÍKOVÁ, přeložil Michal SKŘEJPEK, přeložil Jakub ŽYTEK, přeložil Radek ČERNOCH. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2019. Fontes iuris romani. ISBN 978-80-246-3063-2.

FÖLDI, András, HAMZA, Gábor. A római jog története és institúciói. 15. vydání. Nemzeti Tankönyvkiadó, 2010.

Fontes iuris Romani Antejustiniani. Florentiae, 1909.

GAIUS. Učebnice práva ve čtyřech knihách. Přeložil Jaromír KINCL. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. 326s. ISBN 978-80-7380-054-3.

GREGOR, Martin. Základy rímskeho práva: historický úvod, pramene a subjekty. Praha: Leges, 2022. Student (Leges). ISBN 978-80-7502-598-2.

JONATHAN, P. Roth. The logistics of the Roman army at war (264 B.C.-A.D. 235). Columbia studies in the classical tradition, v. 23. Leiden: Brill, 1999.

HEYROVSKÝ, Leopold. Dějiny a systém soukromého práva římského. 6. vyd. V Bratislavě: Nákladem Právnické fakulty University Komenského, 1927. Knihovna Právnické fakulty University Komenského v Bratislavě.

KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. Římské právo. Praha: C.H. Beck, 1995. Beckovy právnické učebnice. ISBN 80-7179-031-1.

KRÜGER, Paul, ed. Justinian's Institutes: Iustiniani Institutiones. Přeložil Peter BLAHO, přeložil Michal SKŘEJPEK. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2010.

MANN, Christian. Militär und Kriegführung in der Antike. München: Oldenbourg, 2013.

MOMMSEN, Theodor, ed. *Digesta Iustiniani*. Olomouc: Nugis Finem Publishing, 2018. ISBN 978-80-906685-7-7.

REBRO, Karol a Peter BLAHO. Rímske právo. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2019. ISBN 978-80-7380-782-5.

WOLFGANG, Kunkel a SCHERMAIER Martin. Römische Rechtsgeschichte. 14. Aufl. Köln: Böhlau Verlag, 2005. ISBN 978-3-8252-2225-3

ROSS, Cowan a Angus MCBRIDE. Römische Legionäre: Republik (58 v. - 68 n. Chr.) und Kaiserreich (161 - 284 n. Chr.). Königswinter, 2007. 128 s.

SCHELLE, Karel. Vývoj trestního řízení. Ostrava: Key Publishing, 2012. Právo (Key Publishing). ISBN 978-80-7418-139-9.

SKŘEJPEK, Michal. *Bibliographia iuris romani criminalis: Bibliography of Roman criminal law*. V Praze: C.H. Beck, 2011. ISBN 978-80-7400-396-7.

SKŘEJPEK, Michal. Lex et ius: zákony a právo antického Říma. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2018. ISBN 978-80-7380-686-6.

..

SKŘEJPEK, Michal. Ius et religio: právo a náboženství ve starověkém Římě. Pelhřimov: Vydavatelství 999, 1999.

SKŘEJPEK, Michal. Postavení žen v leges regiae a zákoníku XII. desek. In BUBELOVÁ, Kamila (ed). Ius Romanum: sborník příspěvků ze IV. konference právních romanistů ČR a SR na téma Diskriminace v římském právu konané 2. a 3. 11. 2001 v Olomouci. Olomouc: Univerzita Palackého, 2002.

SKŘEJPEK, Michal. Texty ke studiu římského práva. Praha: Orac, 2001. Výběrové texty. ISBN 80-86199-32-0.

SOMMER, Otakar, SPÁČIL, Jiří, ed. Učebnice soukromého práva římského. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011. Klasická právnícká díla (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7357-616-5.

TACITUS, Publius Cornelius, HARTMANN, Antonín, ed. Letopisy. 3., přeprac. vyd. / připravil Antonín Hartman. Autor úvodu Jan BURIAN, přeložil Antonín MINAŘÍK. Praha: Svoboda, 1975.

TUREČEK, Josef. Světové dějiny státu a práva ve starověku. Praha: Orbis, 1963. Právnícké edice.

Elektronické zdroje

AMIELAŃCZYK, Krzysztof. Purposes and Functions of Public Punishment in Roman Law in the Perspective of Justinian's Codification. *Studia Prawnicze KUL* [online]. 2020, (4), 21-37 [cit. 2023-02-18]. ISSN 2719-4264. Dostupné z: doi:10.31743/sp.10605

BRAND, C. E. Roman Military Law. Austin: University of Texas Press, 1968. VitalSource edition.

CORPUS JURIS CIVILIS. Codex Justinianus IX. [online]. The Latin Library, [cit. 2023-03-10]. Dostupné z: <https://www.thelatinlibrary.com/justinian/codex9.shtml>

DEMENTIEVA, Yuliya. The Quaestors of Archaic Rome: An Overview [online]. *Diritto @ Storia*, 2009. [cit. 2023-02-20]. Dostupné z: <https://www.dirittoestoria.it/8/Tradizione-Romana/Dementieva-Quaestors-Archaic-Rome.htm>

GEORGE, Long. Peculatus [online]. 2020 [cit. 2023-02-15]. Dostupné z: https://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/secondary/SMIGRA*/Peculatus.html

History of Roman Exile. In: Ovid Censorship. Colby College Libraries, [cit. 2023-03-18]. Dostupné z: <https://web.colby.edu/ovid-censorship/exile/history-of-roman-exile/>

Imperium Romanum. Strafen (Militär). [online]. 2015 [cit. 2023-03-01]. Dostupné z: https://imperium-romanum.info/wiki/index.php?title=Strafen_%28Milit%C3%A4r%29&oldid=13640

Norris, Shawn Thomas. Poena Cullei: Punishment Like No Other [online]. LinkedIn, 2018 [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: <https://www.linkedin.com/pulse/poena-cullei-punishment-like-other-shawn-thomas-norris>

UNIVERSITÉ GRENOBLE-ALPES. Leges regia Riccobono [online]. 2004 [cit. 2023-03-08]. Dostupné z: https://droitromain.univ-grenoble-alpes.fr/Leges/leges_regia_Riccobono.htm.

UNIV. Grenoble Alpes. Faculté de droit. Institut de droit comparé, européen et international. Pauli Sententiae - Liber V - Responsa [online]. [cit. 2023-03-08]. Dostupné z: <https://droitromain.univ-grenoble-alpes.fr/Responsa/Paul5.html#23>

SLÁNSKÁ, Nataša, 2020. Krásná vestálka Clodia Laeta byla zneuctěna císařem a pohřbena za živa. In: Dotyk.cz [online]. 9.8. [cit. 2023-03-12]. Dostupné z: <https://www.dotyk.cz/magazin/vestalka-clodia-laeta-caracalla-30000804.html>

WIKIPEDIA. Dezimation. In: Wikipedia: Die freie Enzyklopädie [online]. [cit. 2023-03-13]. Dostupné z: <https://de.wikipedia.org/wiki/Dezimation>

WIKIPEDIE: Otevřená encyklopedie: Praetor [online]. [cit. 2023-02-28]. Dostupný z: <https://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Praetor&oldid=20360163>

Wikipedie: Otevřená encyklopedie: Vestálky [online]. 2022 [cit. 2023-03-15]. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Vest%C3%A1lky&oldid=22213356>